

Medya Emekçilerinin Sendikal Örgütlenme Sürecine Yönelik Kavrayışları: Sorunlar ve Çözüm Önerileri¹

Selma Toktaş, Ankara Üniversitesi İLEF, e-posta: selma.arslantas@gmail.com.

Özet

Yeni iletişim ve enformasyon teknolojilerinin kullanılmaya başlanması ve 1970'lerde tüm dünyada yaşanan ekonomik krizin ardından yeni iktisat politikalarının ABD'den başlayarak küresel boyutta yayılmasının on yıl olarak anılan 1980'li yıllar, yeni bir dönemin başlangıcını işaret etmektedir. Refah devletinin çökmesi ve ardından kapitalizmin alternatifsiz bir dünya düzeni konumuna gelmesiyle birlikte devletin küçülmesi, özelleştirme ve pazarın egemenliği gibi unsurlar tüm dünyada ön plana çıkmıştır. Bütün bu değişimler emek pazarının yapısını, işin örgütlenme biçimini ve çalışanlar arasındaki ilişkiyi de etkilemiştir. Kapitalist emek sürecine ilişkin düzenlemelerle birlikte yeni üretim tarzi, piyasa mekanizması üzerinde yükselmeye başlamıştır. Böylelikle, homojen ve ucuz işgücü, emeğin yersiz yurtsuzlaşması, artan güvensiz çalışma koşulları, modern yöneticilik anlayışı, esnek çalışma saatleri ve makineleşmeyle gelen parçalı sistem, emek pazarının temel dinamikleri haline gelmiştir. Yeni çalışma yaşamında süregelen bir diğer değişiklik de, insan kaynakları ve toplam kalite yönetiminin hedeflenerek, sendikaların dışında bırakılması olmuştur.

Kurumsal yapısı ve üretim örgütlenmesi ile genel ekonomik yapı içerisinde önemli bir yer teşkil eden medya endüstrisi de bu değişimlerden kaçınılmaz olarak payını almıştır. Medya çıkarları, yeni düzenin politikalarıyla birlikte belirginleşmekte ve kültürel bir pratik olarak gazetecilik meslesi de değişen çalışma anlayışı ve piyasa ekonomisinin oluşturduğu yapı içerisinde önemli değişikler geçirmektedir. O günlerde dek süregelen geleneksel medya sahipliği yerini büyük sermaye gruplarına bırakmıştır. Mülkiyet yapısındaki bu değişim sonucunda gazetecilik, grup çıkarları ve güç odakları ile bağlantılı, toplumsal sorumluluktan yoksun, uzmanlaşmış ve kişisel pazarlıkların yapıldığı bir meslek haline gelmiştir. Medya sektöründe yaşanan yapısal dönüşüm gazetecilerin sahip oldukları hakları koruma, talep ettikleri hakları elde etme ve sendikal örgütlenme konularında gösterdikleri tavra ilişkin bir tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla bu çalışmada gazetecilerin sendikal örgütlenme pratiğini nasıl kavramsallaştırdıkları tartışılmaktadır. Bu çalışma, 150 sendikalı, 135 sendikasız olmak üzere ulusal medyada çalışan 285 gazeteciye uygulanan anket çalışması ile farklı statü ve kurumlardaki 35 gazeteci ile derinlemesine mülakatı kapsayan alan araştırmasının sonuçlarını sunmaktadır. Mevcut yasaların, sektörün genel yapısının, gazetecilerin örgütlenme korkularının yanı sıra gazetecilerin sınıfal algıları ve sosyo-ekonomik statülerinin de sendikasızlaşma sürecinde etkili olduğu bu çalışmanın temel sonuçları

arasındadır. Dolayısıyla gazeteciler, Marx'ın deyimiyle “kendi için sınıf” konumuna geçmedikleri sürece sendikal örgütlenmeler onlar için bir anlam ifade etmediği gibi varlığını koruması da gittikçe güçleşmektedir. Gazetecilerin sendikal örgütlenmeye dair öznel bakışlarının ortaya konulmaya çalışıldığı bu çalışmada Marx'ın “kendinde sınıf” (class in itself) ve “kendi için sınıf” (class for itself) kavramlarına birer metafor olarak başvurulmuştur. Dolayısıyla gazetecilerin nesnel ve öznel sınıf durumlarının da sendikal örgütlenme sürecine bakışlarını etkilediği, bu çalışmanın temel sorunlarından biridir. Bu çalışmada geleneksel yazında yer alan “burjuvazi-proletarya” şeklindeki keskin kutuplaşmadan yola çıkmamakta, sınıf kavramı “dinamik” bir çözümleme düzeyinde anlaşılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Sendikal örgütlenme, sınıf, gazeteci, medya sektörünün yapısal dönüşümü.

Unionization as Conceived by Media Labourers: Problems and Alternatives

The 1980s as a decade is characterized by the proliferation of new information and communication technologies as well as the expansion of US-led economic policy following the economic depression of the 1970s. Deregulation, privatization and the withdrawal of the state from many areas due to the disintegration of the welfare state model were all common all around the world. All these significant changes affected the structure of the labor market, the work organization and the framework for the employment relationship. Along with new regulations of capitalist labor process, the new mode of production started to rise on the market. Thus, homogeneous and cheap labor, professional management system, deterritorialization of labor, flexible working and fragmented system as a result of mechanization are the main components of labor market. Professional practices, new career models with low job security and human resources departments gave rise to increase individual responsibility instead of unions in managing careers and knowledge based power in the industry.

As with any industry in the world, the organization of the media has dramatically changed since the 1980s, the most important being the alteration of media ownership patterns. Indeed, in Turkey, the traditional media proprietors who were also journalists themselves replaced by big trustees. This followed by journalists giving priority to the interests of the media proprietors'. Thus, the media became a hegemonic tool and journalists accepted working under the ideological pressure with the belief that they could not be successful unless they played the game according the rules. It was with these changes that the deunionization has emerged. Bosses aimed at decreasing the power of the union at the workplace and neutralize workers' reaction. This study presents the results of a field study consisting of a survey of 285 journalists among which there are unionized as well as non-unionized members and in-depth interviews with 35 journalists who occupy posts such as editors, chief editors or managers.

The study reveals that most journalists choose not to become a member of a union due to the fear of losing their jobs. Factors such as the structure of the media, the employment legislation and the organization of the unions are also important in understanding the journalists' conception of unionization. Furthermore, the lack of class consciousness among journalists also causes denunionazation in the media sector. Today, most journalists believe that they belong to the elite class of the society just like the media proprietors. As a result of this, it becomes inevitable for them to represent their bosses' class and act according to the media group's expectations and business interests. Therefore, if journalists do not achieve the position of "class for itself" to follow Marx, the union will not have any meaning for them and it will be able to protect its presence, either. Marxian concepts of "class in itself" and "class for itself" were applied as metaphors in this study which aims to show subjective and objective conceptions of journalists about the union. Therefore, that objective and subjective class status of the journalists affect their conception about unionization is one of the main problems of this study. A severe polarization such as "bourgeoisie-proletariat" in the traditional literature is not the starting point for this study and the class concept is given a meaning through "dynamic" analysis.

Keywords: Union, unionisation, class, journalist, structural transformation of the media sector.

Giriş

A,² üniversite yıllarda gazeteciliğe başladı. Yaklaşık 15 sene farklı mecralarda gazetecilik yaptı. Şu anda mesleğini doğrudan icra edemiyor. 2005 yılında çalıştığı medya grubunun yöneticileri ile yaşadığı anlaşmazlık dolayısıyla işten atıldıktan sonra sadece atıldığı kurumun bağlı olduğu medya grubunun değil, neredeyse bütün medya kuruluşlarının kapısı kapanmış oldu ve bir üniversitede öğretim görevlisi olarak çalışmaya başladı. Halen aynı üniversitede ders vermeye devam etmektedir.

B, 1988 yılından 2004 yılına dek gazetecilik yaptı. Çalıştığı gazetededen performans düşüklüğü nedeniyle işten çıkarıldı. Uzun bir süre işsiz kalan bu gazeteci, bugünambaşa bir iş icra etmektedir.

C, 1977 yılında Basın Yayın Yüksek Okulu'nda henüz öğrenciyken gazeteciliğe başladı. Öğrencilik yıllarından 1991 yılına dek farklı gazetelerde mesleğini icra etti. Hayatını mesleği üzerine kuran bu gazeteci, o yıl kriz dolayısıyla işten atıldı. Bir süre işsiz kaldıktan sonra kabzımallık dahil birçok farklı mesleği icra etti.

D, 2000'li yılların başında ekonomik kriz dolayısıyla işten çıkarılan gazetecilerden biridir. İşten çıkarıldıktan sonra uzun yıllar ana akım medyada iş bulamadı. Şu anda yerel bir gazetede haber müdürü yapmaktadır.

Bu gazetecileri ortak paydada birleştiren performans düşüklüğü, yönetimle anlaşamama ya da ekonomik kriz nedeniyle daralma gibi sebepler ileri sürülerek işten çıkarılmış olmaları gibi gözükse de, aslında hepsini ve daha nicelerini bir araya getiren neden sendikalı olmaları ya da sendikal mücadelede aktif rol oynamalarıdır. 1990'lı yılların başından itibaren çalışma yaşamının genelinde yaşanmaya başlayan sendikal kriz, günümüzde daha da keskin bir şekilde varlığını sürdürmektedir. 7 Kasım 2012 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu³ ile yapılan düzenlemeler, sendikaları ve sendikal işçileri sıkıntılı günlerin beklediğini göstermektedir. Yeni kanun, emekçilerin örgütlenmesini teşvik etmekten ve sorunları çözüme ulaştırmaktan ziyade, mevcut durumun devamlılığını sağlar bir nitelik arz etmektedir. Bazı işkollarının birleştirilmesi, işkolu barajlarının yüzde 3'e düşürülmesi (eski yasada yüzde 10 olduğu göz önünde bulundurulunca) ve üyeliklerde ve üyelikten ayrılmalarda noter şartının kaldırılması gibi imkânlar söz konusudur. Ancak buna karşılık, e-devlet üzerinden yapılacak işlemler dolayısıyla patronların çalışanlarını daha kolay denetleyebilecek olması, 30'dan az işçi çalıştırılan işyerlerinde çalışanlarla ile 6 aydan az kıdemli olan işçilerin sendikal nedenlerle işten çıkarılmaları halinde sendikal tazminat talebiyle dava açma haklarının ortadan kaldırılması gibi birçok kısıtlayıcı ve işçiler aleyhine alınan madde sendikal mücadelenin daha da daralmasına neden olacaktır. Sendikaların temel dayanaklarını aşındıran, kuşkusuz, sadece hukuksal düzenlemeler değildir. Peki, nasıl bir siyasal ve ekonomik ortam bu aşınmaya zemin hazırlamaktadır?

Refah devletinin çökmesi ve ardından kapitalizmin alternatifsiz bir dünya düzeni konumuna gelmesiyle birlikte iktisadi ve siyasi politikalar, küresel çıkarlar doğrultusunda yeniden belirlenmiştir. Sermayenin birikim ve örgütlenme biçimlerinde farklılaşmaya neden olan yeni kapitalizm döneminde ulus-devletlerin rolü, küresel sermayenin çıkarlarına altyapı oluşturmak ve uluslararası sermayeyi çekebilmek için düzenleme yapmak olarak tanımlanmaktadır (Waddinton, 1999: 12). Bu süreçte emek pazarının yapısı, işin örgütlenme biçimi ve çalışanlar arasındaki ilişki de değişmiştir. Fordist üretimden esnek üretime geçilmesi, yeni ve daha yeni uluslararası işbölümünün ortaya çıkması, ulus-devlet politikalarının uluslararası düzeyde tekitleşmesi, uluslararası kapitalizmin o döneme dek ekonomik rejim içerisinde dahil edilmeyen hizmetler sektörünü de kapsaması ve küresel avantajlara yönelik politikaların belirlenmesi yeni dönemin temel unsurları arasındaki yerini almıştır.⁴ Yeni üretim tarzı ile birlikte homojen ve ucuz işgücü, esnek çalışma saatleri, emeğin yersiz yurtsuzlaşması, artan güvencesiz çalışma koşulları, modern yöneticilik anlayışı ya da başka bir deyişle "yönetimsel devrim"⁵ anlayışı, ve makineleşmeyle

gelen parçalı sistem yeni yapının temel unsurlarını oluşturmaktadır.⁶ Kapitalist çalışma ilişkilerinin getirdiği önemli bir değişim de kapitalist üretimin ağırlık merkezinin değişmesi olmuştur. Çalışma yaşamının yanı sıra gündelik yaşam da kontrol altına alınmıştır. İnsanların sadece bedenleri değil, zihinleri de sermayenin sömürüsüne maruz kalmakta ve çalışma yaşamı mesai saatleri ile sınırlı kalmamaktadır. Dolayısıyla Michael Hardt ve Antonio Negri'nin deyimiyle artık "hayatın kendisi işe koşulmuş durumda"dır (2012: 19-20).

Yeni çalışma yaşamında süregelen bir diğer değişiklik de, insan kaynakları ve toplam kalite yönetiminin hedeflenerek, sendikaların dışında bırakılması olmuştur. Dolayısıyla kapitalizmin yeniden yapılanma sürecinin başat unsurları, kolektif çalışma ilişkilerini azaltarak sendikaların içinde bulundukları kriz ortamına da zemin hazırlamıştır. Bütün bu değişimler, medya endüstrisinde de kendini göstermiş, gazetecilik mesleği yeni düzende önemli değişimler geçirmiştir. Gazetecilik profesyonelleşerek bir statü mesleği haline gelmiş ve gazeteciler, birtakım bireysel olanaklar çerçevesinde sınıf kimliğiyle pek fazla hareket etmeyen bir kesim olarak medya endüstrisindeki yerini almıştır. Dolayısıyla gazetecilerin, sendika, dernek gibi örgütlenmeler etrafında bir araya gelmesi gittikçe güçleşmektedir. Bu bağlamda bu çalışmada gazetecilerin sendikayı ve örgütlenmeyi nasıl algıladıkları ve çalışma yaşamı içerisindeki konumları ele alınmaktadır.

"Sermayenin birikim ve örgütlenme biçimleri ile endüstriyel üretim süreçlerindeki farklılaşmayı" (Emircil, 2010: 224) ifade eden yeni kapitalizm, acımasız yüzünü özellikle endüstri ilişkilerinde göstermektedir. Kapitalist üretim sürecinin acımasız doğasını Vincent Mosco, şöyle anlatmaktadır: "Vasıfsızlaşma ya da işleri ortadan kaldırma mümkün değilse, firmalar aynı amaca ya işleri ülke içinde ucuz ücretli bölgelere ya da ülke dışına taşıyarak ulaşmaktadır" (2006: 66). Üretimin yersiz yurtsuzlaştırılmasının ardından temel bir neden de, üretim sürecinin çoğunlukla maddi olmayan emeğe dayalı olmasından kaynaklanmaktadır. Mosco, çağrı merkezi çalışanları, profesörler ve gazeteciler gibi bilgi endüstrisi çalışanlarının tipki sanayi sektöründeki kol gücünde olduğu gibi, vasıfsızlaşlığının altını çizmektedir.

Her geçen gün kendini başarısız hissedenden insanların arttığı ve değerlerin aşındığı endüstri ilişkileri, daha güçlü bir mücadele sürecini ve örgütlenmeyi gerekliliğini olmasına rağmen, aksine, emekçilerin kolektiflik bilincini aşındırarak bireysellik duygularını iyice açığa çıkarmaktadır. Sermayenin medya alanına girmesiyle birlikte aşınma süreci bu alanda da kendini göstermiş, gazeteciliğin etik değerleri değişmiştir. Bu durumun çalışanlar üzerindeki etkilerinden biri de onları derin bir yabancılışma sürecinin içine çekmesi olmuştur. Peki,

örgütlenmeye dönük bir bilincin oluşması için gerekli zemin olmasına rağmen gazetecilerin örgütlenme süreci gün geçtikçe neden zayıflamakta ve örgütlenme ihtiyacı neden azalmaktadır? Başka bir deyişle, sınıfın bütünsel çıkarlarını esas alan bir sendikacılık hareketine gereksinim duyduğu bir ortamda sendikalı olmak neden zorlaşmaktadır? Bu sorulara verilebilecek yanıtlar daha çok dışsal ve makro nedenler üzerinden kurulmuştur. Ancak bu çalışma, bu soruyu içsel ya da başka bir deyişle öznel nedenler üzerinden cevaplamayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla bu çalışma, gazetecilerin bu süreci nasıl algıladıklarını çözümleyen empirik verilere dayanarak literatürdeki bu eksikliği giderme çabasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Gazetecilerin sendikal örgütlenmeye dair öznel bakışlarının ortaya konulmaya çalışıldığı bu çalışmada Marx'ın “kendinde sınıf” (*class in itself*) ve “kendi için sınıf” (*class for itself*) kavramlarına birer metafor olarak başvurulmuştur. Dolayısıyla gazetecilerin nesnel ve öznel sınıf durumlarının da sendikal örgütlenme sürecine bakışlarını etkilediği, bu çalışmanın temel sorunlarından biridir. Bu çalışmada geleneksel yazında yer alan “burjuvazi-proletarya” şeklindeki keskin kutuplaşmadan yola çıkmamakta, sınıf kavramı ‘dynamik’ bir çözümleme düzeyinde anlamlandırılmaktadır. Kapitalist bir toplumsal formasyonda bir sınıfın, “toplumun öteki kesimleri ile ilişkileri” (Dobb, 1992: 15), bir başka deyişle üretim ilişkileri içerisindeki ‘tarihsel’ konumları esas alınarak bu konumların belli ölçüde geçişkenlikleri içeriği varsayılmaktadır.

Çalışma, temel olarak 1980'ler itibarıyle neo-liberal politikalar ve yeni iletişim teknolojileri dolayısıyla medya ortamında yaşanan yapısal dönüşümün, gazetecilerin örgütlenme sürecini nasıl etkilediği ve gazetecilerin bu süreci nasıl kavramsallaştırdığı sorularından hareket etmektedir. Bu bağlamda, 1980 sonrası Türkiye medya ortamında gazetecilerin sendikayı nasıl kavramsallaştırdığını inceleyen bu çalışma, iki farklı veri toplama yöntem ve tekniğinin (derinlemesine mülakat ve anket) bir arada kullanılmasıyla elde edilen nicel ve nitel verilerin derlenmesinden oluşmaktadır. Yönetim sürecine dahil olan genel yayın yönetmeninin de, habere ulaşmaya çalışan muhabirin de gazeteci olarak tanımlanması bu çalışmanın örnекlemesinin belirlenmesini zorlaştıran unsurlar arasında yer almaktadır. Dolayısıyla gazetecilerin sendika algılarının anlaşılması çalışıldığı bu çalışmada, sendikalı ve sendikasız gazetecilere uygulanacak anketin örneklemi, 27 sayılı Gazetecilik İşkolunda⁷ örgütlü Türkiye Gazeteciler Sendikası (TGS)'nin üye profiline bakılarak oluşturulmuştur. TGS'nin üyelik için başvuru koşulu şöyledir: “Gazete, dergi, fotoğraf ve haber ajansları ile radyo ve televizyonların haber birimlerinde kadrolu olarak çalışan 212 sayılı Yasa'ya tabi ‘fikir işçileri’ TGS'ye üye olabilirler. Gazetecilik işinin yapıldığı bu işyerlerinde (ayrı bir şirket adı altında olmamak şartıyla) 4857 (eski 1475) sayılı Yasa'ya

tabi olarak çalışanlar da “asıl işe bağlı yardımcı işler” çerçevesinde TGS üyesi için başvuruda bulunabilirler.” Dolayısıyla bu çalışmada gazete, televizyon ve haber ajanslarında 212 ve 4857 sayılı yasaya tabi olarak çalışan haber merkezi çalışanları tesadüfi örneklem olarak alınmıştır.

Çalışmanın gerçekleştirildiği 2008 yılında TGS'ye kayıtlı gözüken 2919 ulusal medya çalışanı bulunmaktadır. Sendikaya üye olan gazetecilerin yüzde 5'i oranında sendika üyesine ulaşılması çalışmanın en başında planlanmış ve sonunda da bu sayıya ulaşılmıştır. Sendika üyesi olmayan ulusal medya çalışanlarına da bu üye sayısına denk sayıda ulaşılmıştır. Ancak ankete katılan 150 sendika üyesinin 135'inin cevapları geçerli sayılmıştır. 135'i sendika üyesi, 150'si sendika üyesi olmayan 285 gazeteci kapsayan bu çalışma, 10 Haziran – 20 Temmuz 2008 tarihleri arasında yaygın medya gruplarına bağlı olarak faaliyet gösteren gazete ve televizyon kurumlarının haber merkezinde çalışan muhabir, editör, haber müdürü, foto muhabiri, kameraman gibi farklı görevlerde bulunan gazetecilere uygulanmıştır. Bunun yanı sıra anket çalışması, sendikanın faaliyet gösterdiği Anadolu Ajansı ve ANKA Ajansı'nda da gerçekleştirilmiştir. Anket çalışmasına katılan gazetecilerin yüzde 67'si İstanbul'da çalışmaktadır. Yaş ortalamasının ağırlıklı olarak 30 ile 40 arasında olduğu katılımcıların eğitim seviyelerine bakıldığına ise katılımcıların yüzde 75'i üniversite mezunu iken yüzde 14'ü yüksek lisans mezundur. Ankete katılanların yüzde 53'ünü gazetede, yüzde 29'unu televizyonda, yüzde 18'ini ise haber ajansında çalışan gazeteciler oluşturmaktadır. Yüzde 85'ini 212 sayılı kanuna göre çalışan gazetecilerin oluşturduğu katılımcılar arasında muhabirler ağırlık taşımaktadır.

Anket çalışması farklı teknikler kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Ankete katılanların önemli bir bölümü anket sorularını yüz yüze cevaplamıştır. Gündem yoğunluğu nedeniyle o sırada anketi cevaplayamayan 35 gazeteciye soru formu bırakılıp daha sonra toplanmıştır. 50 gazeteci de e-posta aracılığı ile anket çalışmasına katılmıştır. Anket çalışması gerçekleştirilmeden önce 20 Mayıs 2008 ile 2 Haziran 2008 tarihleri arasında ağırlıklı olarak açık uçlu sorularla formüle edilen bir pilot çalışma gerçekleştirilmiştir.

Pilot çalışmada sendikal gazetecilere 77, sendikasızlara da 55 soru sorulmuştur. Ancak pilot çalışmanın değerlendirilmesinin ardından bu soruların sayısı ana çalışmada sendika üyesi gazeteciler için uygulanan ankette 56, sendika üyesi olmayanlar için ise 46 olarak yeniden düzenlenmiştir. Pilot çalışmada açık uçlu sorulara verilen yanıtlar değerlendirilerek soruların bazıları kapalı uçlu olarak yeniden formüle edilmiştir. Örneklemi tanımlayıcı soruların yanı sıra ankette yer alan sorular çalışma koşulları, hak ve örgütlenme ile gazetecinin ve gazeteciliğin tanımı gibi üç ana başlık altında toplanmıştır.

Çalışmanın diğer bir ayağını da muhabir, editör, genel yayın yönetmeni, hukuk danışmanı, sendika temsilcisi, sendikalı olması dolayısıyla işten atılan gazeteci, köşe yazarı, akademisyen gibi geniş bir istihdam yelpazesinden 35 kişi ile gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakatlar oluşturmaktadır. Çalışmada 1980 sonrasında çözülmeyen esas alınıyor olması dolayısıyla 1980 öncesinde de nasıl bir tablo olduğunu göstermek oldukça gereklidir. Dolayısıyla derinlemesine görüşme yapılanlar arasında sendikanın kuruluşunda aktif rol oynayan ve 1980 öncesi süreci bire bir deneyimleyen gazeteciler de yer almaktadır. Görüşmelerin bazıları 2005 yılında, bazıları da pilot çalışma esnasında yapılmıştır; ancak 28 mülakat anketlerle eş zamanlı olarak 10 Haziran – 20 Temmuz 2008 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Derinlemesine mülakat yapılan isimlerin bir kısmı isimlerinin açıklanmasını istemediği için bütün isimler gizli tutularak kimlikleri açıklanmamıştır.

Gazetecilerin sendikaları ve örgütlenmeyi nasıl kavramsallaştırdıklarını anlamaya çalışan bu çalışmada, öncelikle Türkiye'deki sendikal örgütlenmeye ve özel olarak medya endüstrisindeki sendikal duruma bakılacak, ardından gazetecilerin sendikalara bakışı ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

Türkiye'de Sendikal Kriz ve Bu Krizin Medya Endüstrisindeki Görünümü

Kapitalizmin 1970'li yıllarda yaşadığı krizden çıkışmak için belirlediği politikalar, işçi sınıfının refah devleti döneminde elde ettiği önemli kazanımları kaybetmesine neden olmuştur. Bu süreçte sendikalar, yeni düzeni bozan unsurlar arasında yer almıştır. Çünkü sendikalar, işçi sınıfının çalışma koşullarının düzenlenmesi ve sosyal haklara kavuşmasını sağlıyor olmaları nedeniyle yeni kapitalist düzeni tehdit etmektedir. Bunun için de 1980'li yıllar itibariyle bir tehdit ögesi olarak nitelendirilen sendikaların güç kaybetmesi için gerekli düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır.

Türkiye'de sendikal hareketin tarihine bakıldığından ise sendikaların gerçek anlamda güçlenmesinin 1961 Anayasası'nın sağladığı demokratik ortam içerisinde gerçekleştiği görülmektedir.⁸ Dolayısıyla 1963-80 dönemi sendikal hareketin altın yılları olmuştur. Sendikalar bu dönemde toplumsal meşruiyetlerini güçlendirmiştir, hızla önce kamuda daha sonra özel sektörde örgütlenerek işçiler için önemli kazanımlar elde etmişler ve işçilerin güvenini kazanmışlardır (Özveri, 2006: 81). Ancak 1980'li yıllar itibariyle uygulanmaya başlayan neoliberal politikalarla birlikte işçilerin sendikaya güveni azalmaya başlamış, bu durum sendikalardan kopuşları tetiklemiştir. 2000'li yıllara gelindiğinde ise çalışma yaşamı içerisinde sendikalaşma politikalarından ziyade sendikasızlaştırma politikaları ön plana çıkar olmuştur. Yeni istatistikler bu durumu destekler niteliktedir. 26 Ocak 2013 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tebliğine göre Türkiye'de toplam işçi sayısı 10 milyon 882 bin, sendikal işçi sayısı 1 milyon 2 bin ve sendikalaşma oranı ise yüzde 9,2'dir. Bu istatistiklerin sadece kayıtlı işçileri kapsadığı ve kayıt dışı çalışanların kapsam dışı olduğu düşünüldüğünde endüstri ilişkileri içerisinde sendikaların gücsüzlüğü ortaya çıkmaktadır. Yine bu rakamlar içerisinde kamu kuruluşlarının olması da sendikalaşma oranlarını artırmaktadır. Zira Türkiye'de sendikalar daha çok kamu kuruluşlarından beslenmekte ve özel sektördeki işyerlerinde örgütlenme oldukça zayıf bir nitelik arz etmektedir.⁹ Kamuda gücünü artıran bazı memur sendikalarının da hükümet destekli olması günümüz sendikal yapısını özetlemektedir. Sendikalaşma oranlarında, daha önceki yıllarda elde edilen sonuçlarda olduğu gibi, 2013 yılı rakamları da gazetecilik-basın yayın işkolundaki sendikalaşma oranlarının, inşaat ve sağlık-sosyal hizmetlerin yanı sıra en düşük oranlar arasında olduğunu göstermektedir. Toplamı 104 bin olan medya çalışanından sadece 3 bin 700'ü sendikalıdır. Kayıtsız çalışanların sayısının da istihdam yelpazesi içerisinde önemli bir yer teşkil ettiği dikkate alınırsa bu rakamların düşüklüğü daha da dikkat çekmektedir.

Türkiye'de sendikalaşma oranlarının azalmasının ardından taşeronlaştırma, belirli süreli çalışma, esnek çalışma biçimlerinin yaygınlaştırılması ve özelleştirme politikaları yatomaktadır. Özellikle esnek çalışma ilişkileri sendikalar için tehlike arz etmektedir. Sendikalaşma oranlarında düşüşün bir diğer önemli nedeni üretimin sektörle yapısındaki değişikliklerdir. Hizmetler sektörünün ön plana çıkmasıyla birlikte bu alanın emek gücünün vasıfları açısından heterojen bir nitelik taşıması dolayısıyla sendikaların örgütlenme faaliyetlerini sürdürmeleri zorlaşmaktadır. Bunun yanı sıra teknolojik gelişmelerle birlikte özellikle sanayi sektöründeki teknolojik yenilikler üretim hacmini artırmakta ve bu durumla ters orantılı olarak istihdamı azaltmaktadır. Daha homojen emek gücüne sahip bu alanda da istihdamın azalmasıyla birlikte sendikalaşma oranı da düşmektedir (Şenkal, 2005: 202-205). Ayrıca, Türkiye'de bireysel sendika özgürlüğünün olmaması da sendikal çözülmeye önemli bir rol oynamaktadır.¹⁰

Çalışma yaşamının genelinde sendikalardan kopuşa neden olan bu unsurlar, endüstriyel yapı içerisinde geniş bir yer kaplayan medya endüstrisinde de varlığını korumaktadır. Güçlü bir sendikal örgütlenmenin olmaması, medya emekçilerini çalışma koşulları ve ilişkileri açısından gücsüzlitmektedir. Bu çözümle somut olarak 1990'lı yılların başından itibaren kendini gösterse de, aslında daha öncesinde de çok parlak bir fotoğraf bulunmamaktadır.¹¹ Sadece geçmişin günümüze göre daha iyi olduğu söylenebilmektedir. Yapılan görüşmeler, gazetecilerin 1980 öncesine oranla daha sinik ve sendikadan uzak olduğuna ancak 1980'li yıllarda önce de gazetecilerin sendikaya yönelik eğilimlerine ilişkin baskının olduğuna işaret etmektedir. 1950'lilerin ortasında

gazeteciler sendikasının kuruculuğunda bizzat rol oynamış bir gazeteci, sendikalar üzerinde o dönemde de baskı olduğunu, baskından çekinenlerin mücadeleden vazgeçiklerini ve mücadeleye devam edenlerin hazırladıkları bir rapor dolayısıyla sendikanın kapatılma tehlikesiyle yüz yüze kaldığını söyle anlatmaktadır:

Evet bu bizim raporumuzdur. Biz bu konunun tartışmasını istiyoruz. Yönetim kurulu kabul etsin, etmesin biz bunda ısrar ediyoruz” dedik. Sonra vali telefon etti ve şöyle dedi: “Çocuklar Ankara’dan Beyefendi (Adnan Menderes) telefon etti. Hükümet sendikayı kapatacak. Durumu yumuşatın” dedi. Sonra Başbakan'a mektup yazmaya karar verildi, gönderildi ve sendika kapanmaktan kurtuldu. Bizler de yapılan ilk yönetim kurulu toplantısında istifaya mecbur bırakıldık. Ama daha sonra sendika 9 ay süreyle kapatıldı. Sonra tekrar açıldı ve o zaman başkanlığı getirildim. (13 Haziran 2008 tarihli görüşme)

Türkiye sendikal hareketinin tarihine bakıldığından, sendikaların üzerindeki “devletçi hakimiyetin” önemli ölçüde belirleyici olduğu görülmektedir. “Devletin sendikal hareketi” (Çelik, 2007: 109) olarak var olmaya başlayan sendikalar günümüzde de benzer misyonu taşımaktadır. Dolayısıyla sendikaların çözülmeye ugraması ve “ricacı” ve “ücret sendikacılığı”na dönük bir gelişme izlemiş olması şaşırtıcı değildir. Burada sendikaların arkasındaki işçi sınıfı mücadelesi bütünüyle yok sayılmamaktadır. Sendikalar en temel bileşeni olan işçi sınıfının verdiği mücadelelerle varlıklarını sürdürmüştür ve hatta belli dönemlerde gerek Türkiye'de gerekse dünyada tarihe damgalarını vurmuşlardır. Ancak genel olarak Türkiye'de sendikal hareketin tarihine bakıldığından sınıfal mücadelenin rolü batıya oranla azdır.¹² Gazeteciler sendikası özelinde düşünüldüğünde de durum benzer bir nitelik taşımaktadır. Endüstrinin genelinde olduğu gibi medya endüstrisinde de emekçiler, sendikal haklarına kendi verdikleri mücadele ile değil, yukarıdan sağlanan haklarla ulaşmıştır. Ancak bunu söyleken verdikleri mücadeleler sonucunda elde ettikleri kazanımlar kuşkusuz yok sayılmamaktadır. 1980'li yıllar öncesinde sendikal hareket her ne kadar baskılara maruz kalsa da günümüz sendikacılığı ile kıyaslandığında gazetecilerin mücadeleden vazgeçmedikleri göz ardı edilmemelidir. 10 Ocak 1961 tarihinde gazetecilerin İstanbul Sendikacılar Lokali'nde üç gün boyunca *Basın* adında çıkardıkları gazete bu durumun somut örneğidir.¹³

1980'li yıllarla birlikte sermayenin ekonomik olduğu kadar ideolojik anlamda da hakim olmasıyla birlikte toplumdaki muhalif sesler kısılmaya başlamış ve bu durumun en çok etkilediği alanlardan biri de medya olmuştur. Özellikle 1990'lardan itibaren medya-siyaset ilişkisi yoğunlaşmış ve medya sahiplerinin elinde bulunan mecralar, âdetâ silah olarak kullanılmıştır (Özsever,

2004: 121). Geleneksel işletmeler olan gazeteler, hızla büyük sermayenin eline geçmelerinin ardından kâr amacıyla çalışan işletmeler haline dönüştürülmüştür. Dolayısıyla medya patronları sendikaları bir tehdit unsuru olarak görmüş ve sendikalardan tasfiye sürecini başlatmışlardır. 1990'lı yılların başından itibaren başlayan sendikal çözülme hızla devam etmiş ve günümüzde gelindiğinde ise sendikaların medya endüstrisindeki etkinliği ve gücü iyice daralmıştır. 1990'lı yılların başından bu yana geçen süre içerisinde medya patronlarının fikirleri değişmemiştir. Gazete patronları hâlâ sendikaları tehdit unsuru olarak algılamakta, gazeteciler de örgütlenmekten uzak durmakta ya da örgütlenmeye ihtiyaç duymamaktadırlar. Ancak gazeteci sendikalarının sayılarındaki artış da göz ardı edilmemelidir. O yıllarda gazetecilerin örgütlenebileceği tek bir sendika çatısı varken 2013 yılı itibarıyle basın-yayın ve gazetecilik işkolunda örgütlü dört sendika bulunmaktadır: Türk-İş'e bağlı Basın-İş ve TGS, DİSK'e bağlı Basın-İş ve Hak-İş'e bağlı Medya-İş sendikaları. Geçtiğimiz yıla kadar gazetecilik işkolunda örgütlü tek sendika, üyelerinin çoğunluğu Anadolu Ajansı (AA) çalışanları olan TGS idi. Ancak AA yöneticilerinin baskı ve tehditleri sonucunda sendikanın 100'ün üzerinde üyesi, işyerinden istifa etmiş ya da zorunlu olarak emekliye ayrılmıştır. Bu süreçte 402 AA çalışanı da TGS üyeliklerinden istifa ederek Medya-İş'e üye olmuşlardır.¹⁴

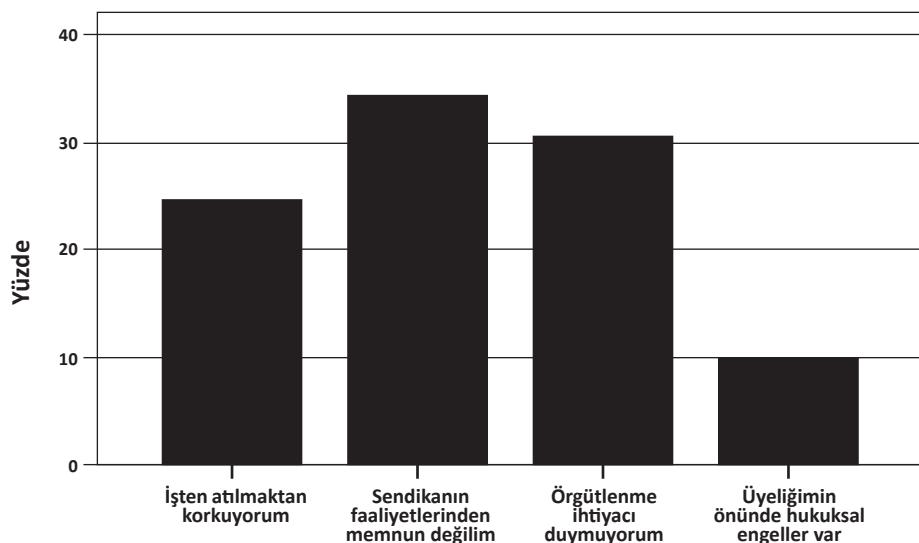
Yeni yasaya göre 104 bin 141 çalışanı olan bu iş kolunda yetkili sendika olabilmek için yüzde 1 barajının geçilmesi¹⁵ yani en az 1041 kişinin örgütlenmesi gerekmektedir. Örgütlü dört sendikadan sadece Türk-İş'e bağlı Basın-İş sendikası 1.791 üyeyle bu barajı geçmiştir. Yüz binin üzerinde potansiyeli olan bir işkolunda yetkili tek sendikanın çıkması sendikaların güçsüzlüğünü ortaya koymaktadır. Gazetecilerin örgütlenme oranının düşük olmasının ardından yatan nedenleri iyice çözümleyip ona göre çözüm planları üretmek belki deümüzdeki günlerde gazetecilik sendikalarını güçlendirebilecek çözüm önerileri için yol gösterici olarak var olabilir.

Gazetecilerin Sendikalara ve Sendikallaşma Sürecine Bakışı

Medya sektöründeki yapılanma sürecinin ardından görece geleneksel etik kodlara bağlı olarak yapılan gazetecilik mesleği, pazarla hizmet etmek amacıyla yeniden tanımlanmıştır. Sorgulayan ve araştıran gazetecinin yerine bağlı olduğu medya grubunun çıkarlarını gözetlen ve magazinel anlayışı ön plana çıkarılan gazeteci tipi ortaya çıkmıştır.¹⁶ Atilla Özsever'in söylediği gibi, "geleneksel gazetecilik neredeyse yok olmuş ve holding sahibi medya patronlarının çıkarlarına hizmet eden, bu misyonu yerine getirirken siyasi iktidarlar ve bürokrasiyle olan bağlarını da ihmali etmeyen gazeteci kavramı ortaya çıkmıştır" (2004: 149). Gazeteciler, 1980'lere gelinceye dek üretim sürecinde

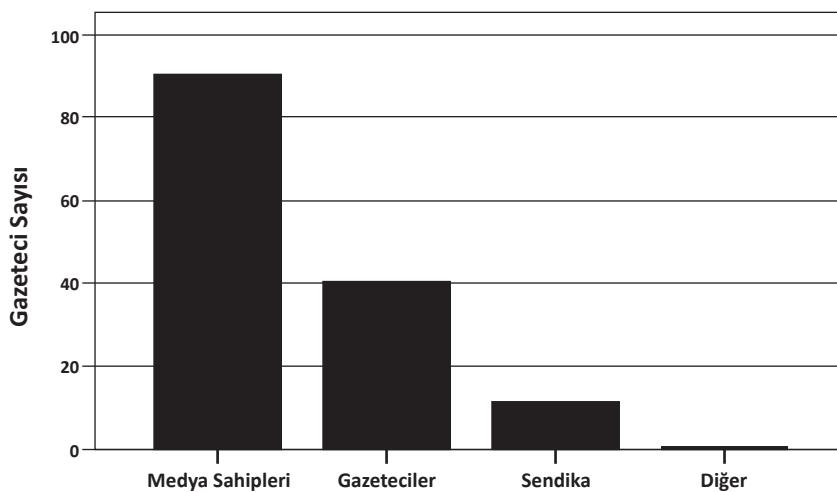
çoğunlukla aktif bir role sahipken, mesliğin dönüşümü ile birlikte pasif konuma yerleştirilmişlerdir. Bu durum tam da Harry Braverman'ın üretim sürecinin tasarılanması (*conception*) ve uygulanması (*execution*) süreçlerinin birbirinden ayrıldığına ve çalışanların işin tasarlaması sürecinde geri planda bırakıldığına dair vurgusuna denk düşmektedir. Braverman'a göre (1974) özellikle yeni iletişim teknolojilerinin çalışma yaşamına girmesiyle birlikte emek sürecinin tasarılanması ve uygulanması birbirinden ayrılmıştır. Böylelikle sermaye, üretim sürecinin tasarılanmasını ve dolayısıyla kontrolünü tamamen ele geçirmiştir (1974: 35). Gerçekten de haber üretim sürecine bakıldığından ortaya çıkan tablo, Braverman'ın tezi ile örtüşmektedir. Genel yayın yönetmeni ve üst düzey editorial kadro gibi yönetimin üst kademesinde bulunan gazeteciler, üretim sürecini tasarlarken, muhabir, kameraman, foto muhabiri ya da kurgucular gibi alt kadro ise işin sadece uygulanmasına yönelik süreç dahil olmaktadır. Dolayısıyla parçalı bir emek yapısının, iş güvencesi ve örgütlen(e)meme problemlerinin söz konusu olduğu günümüz gazetecilik mesleğinde toplu işten çıkarmalar, kadrosuz çalışma, taşeronlaştırma, sendika üyeliklerinin tanınmaması ya da sendikasızlaştırma, düşük ücretler, yabancılışma ve özerkliğin ortadan kaldırılması gibi pek çok sorun sıradan hale gelmiştir. Peki böyle bir medya ortamında gazeteciler neden sendika üyesi değildir? Buraya kadar ekonomik ve siyasal alanda yaşanan değişimlerin ve dolayısıyla medya endüstrisinde yaşanan dönüşümün bu değişime neden olduğu aktarılmasına çalışılmıştır. Ancak gazetecilerin bu soruya nasıl cevap verdikleri çalışmanın temel sorunudur.

Sendika üyesi olmayan gazetecilerin yüzde 35'i sendikaya üye olmamalarının birincil nedenini sendikaya bağlamaktadır. Yani üyeliğin önündeki engellerden biri de gazetecilerin sendikanın faaliyetlerinden memnun olmamalarıdır. Ankete katılan gazetecilerin sendikaya üye olmama nedenlerinde ön plana çıkan ikinci neden, gazetecilerin (yüzde 30.8) örgütlenmeye ihtiyaç duymamalarıdır. Anket sonuçları gazetecilerin sendikadan uzak durmalarının bir diğer nedeninin de işten atılma korkusu (yüzde 24.6) olduğunu göstermektedir. Medyanın yeni yapısına bağlı olarak ileri sürülen bu cevabın yanı sıra yüzde 10'luk bir dilimi kapsayan gazeteci de sendikaya üyeliklerinin önünde filen aynı kurumda çalışmaya devam etseler de, hukuken bağlı oldukları kurumun sürekli değişmesinin olduğunu söylemektedirler.

Tablo1 Sendikaya üye olmamanızın birincil sebebi nedir?

Sendika üyesi olan gazetecilere ise meslektaşlarının neden sendika üyesi olmadıkları sorulduğunda ise bu durumun ardından öncelikli olarak iki aktörün bulunduğu söylenmişlerdir. Ankete katılan sendika üyelerinden 90 gazeteci (yüzde 62,5) birinci ve en önemli aktörün patron olduğunu söyleyken, 41 gazeteci (yüzde 28,5) ise gazetecilerin sendikaya üye olmamasının ardından birinci aktörün bizzat gazetecilerin kendileri olduğunu söylemektedir.

Tablo2 Gazetecilerin örgütlen(e)memesinin, sendikalı ol(a)mamasının ardından birincil aktör kimdir?

Dolayısıyla anket çalışmasının sonuçları gazetecilerin sendikalı olmamasının yanında üç aktör olduğuna işaret etmektedir: Medya sahipleri, gazetecilerin bizzat kendileri ve sendikalar.

Sendikalaşma Sürecinde Patron Figürü ve İşten Atılma Korkusu

Medya, gerek toplumsal yapı içerisinde gün geçtikçe önemli bir yere sahip olması gerekse de endüسترiyel yapı içerisinde önemli bir üretim faktörü haline gelmesi dolayısıyla sermayedarların yatırım yapmak istediği bir alan olarak ön plana çıkmıştır.¹⁷ Giderek büyüyen ve genişleyen medya kuruluşları, yatırımlar yaparak, birbirleriyle birleşerek ya da bir diğerini satın alarak yeniden yapılanmaktadır. Bu durum, 1990'lı yıllarda itibaren iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişme ve yeniliklerin yanı sıra diğer birçok sektörde olduğu gibi medya sektöründe de yaşanan deregülasyon ve özelleştirme politikaları sonucu iyice hız kazanmıştır. Yeni ekonomi politikaları ile birlikte rekabet ve kâr etme güdüsü artmıştır. Sermaye sahiplerinin medya alanına yönelmelerinin ardından nedenler arasında bu alanın prestijli olmasının yanı sıra geniş kitlelere ulaşma gücüne sahip olması ve aynı zamanda etkili olması yer almaktadır. Dolayısıyla medya artık 'halkın haber alma hakkı'nın bir kullanım aracı değildir, başka pek çok sektörde büyük yatırımları ve kamunun özelleştirme sürecinden pay elde etmeyi bekleyen "yeni sermaye sınıfı"nın çıkarlarını gözetmekle mukellef bir konuma getirilmiştir (Tiliç, 1998; Özsever, 2004; Bali, 2004). Bu nedenle gazeteciler, sendikal örgütlenmenin medya patronu için artık birçok

işkolunda birden sınırsız sömürü hakkından mahrum kalma anlamına geldiğini düşünmektedirler. Çünkü ‘sendika’, ‘örgütlenme’ gibi kelimeler patronlar ve yöneticiler için ürkütücü bir nitelik taşımaktadır. Dolayısıyla gazeteci kökenli patronların bile sıcak bakmadıkları sendikalar, temel amacı diğer sektörlerde de etkin olup, kamu ihalelerinden pay kapmak olan yeni patronların da müdahele ettiğleri ilk unsur olmuştur.

Medya endüstrisinde 1991 yılında başlayan sendikaların tasfiye sürecini deneyimlemiş olan bir gazeteci, o yıl toplu iş sözleşmesinde sendikanın taleplerini değil, işverenin önerisini kabul ettiklerini belirten bir metnin sendika üyelerine imzalatılmak istendiğini ve imzalamayanların elebaşı olarak işten çıkarıldıklarını anlatmaktadır (16 Haziran 2008 tarihli görüşme). O yıl ve daha sonraki yıl söz konusu gazete kâr ve tiraj rekoru kırmışmasına rağmen gazetecilerin işten çıkarılmalarının nedeni olarak mali sıkıntılar gösterilmiştir. O dönemde genel yayın yönetmeni olan gazetecilerden biri ise aksini söyleyerek gazetecilerin kendi istekleriyle sendikadan ayrıldıklarını, sendikanın tasfiye edilmediğini, üyesiz kaldığını söylemektedir. Bunun arsında yatan nedeni de sendikaların onlara sağlayacağı olanaklardan çok daha rahat bir ortamı işverenlerin sağladığına bağlamaktadır (11 Haziran 2008 tarihli görüşme). Medya piyasasını kontrol eden büyük gruplardan biri olan Doğan Medya Grubu'nun sahibi Aydın Doğan, 12 Haziran 2002'de medyada yaşanan sorunları araştıran Meclis Komisyonu'na yaptığı açıklamada 1991 yılı toplu sözleşmesinde çok ağır taleplerde bulunulduğunu ve gazetecilerin kendi istekleriyle sendikadan ayrıldıklarını açıklamıştır. Doğan, sendikalara karşı olmasını ise farklı statüde çalışan insanların neredeyse aynı ücretle çalışmasını talep etmelerine bağlamaktadır (aktaran Seçkin, 2004: 130-131).

Gazeteciliğin piyasa için kutsandığı bir medya ortamında işten atılma korkusu mesliğin değerlerini değiştirdiği gibi gazetecilerin sendikal örgütlenme faaliyetlerini de engellemektedir. Her yıl yüzlerce mezunun adayı olduğu medya sektöründe iyi maaş ve sosyal imkân sağlayan bir iş bulmak gittikçe zorlaşmaktadır. Dolayısıyla tam olarak bir tatmin sağlamasa bile bu sektörde iş bulan insanlar “işlerinden olmak” istememektedirler.

Gazeteciler örgütlenmemiyor. Çünkü gazeteciler işlerine devam etmek istiyor. Örgütlenirse, sendikaya girerse iş yeriley sorunlar yaşayabileceğinden ve bu nedenle işinden olabileceğinden korkuyor. Bu duruma ses çıkarmama nedenlerini de temelde bu korku oluşturuyor. Sektör çok örgütlü hareket sevmiyor, bu daha önce ATV ve Sabah grubu başta olmak üzere pek çok medya grubunda görülen “ya yeni sözleşme imzala ya da git” krizlerinde de yaşandı. Örgütlenen ve haklarından vazgeçmek istemeyen gazeteciler işten çıkarıldı.

Ben de örgütlü, sendikal değilim. Çünkü iş yerinde 212'imi bana söylenenenden 6 ay önce yapıldı ve patronum benden sendikaya üye olmamamı istediler. (15 Temmuz 2008 tarihli görüşme)

Patronlar için tehdit niteliği taşıyan sendikalar, gazeteciler için de korku unsuru haline gelmiştir. Sendika üyeleri için üyelikleri adeta ‘demoklesin kılıcı’ gibi sürekli tepelerinde sallanırken, üye olmayanlar da üye olmaları halinde bedel ödemekten korkmaktadır. Sendikaya üye olmayan gazetecilerin bir kısmı sendika ve toplu iş sözleşmesine ihtiyaç duyuklarının farkındalar ancak hiçbir medya işvereni sendikalı ve haklarının bilincinde olan bir gazeteciyi çalışırmak veya toplu iş sözleşmesi yapmak istememektedir. Araştırma kapsamında ankete katılan sendika üyeleri, patron korkusunun sadece üye olmayan insanları sendikadan uzaklaştırdığını, kendilerini de sendikada aktif rol almaktan alıkoyduğunu anlatmaktadır:

Ben size söyleyeyim, ben sendikada aday oluyorum, kazanıyorum belki de işsiz kalırım, ertesi günü atarlar, direkt işsiz kalırım, yani seçim günü atarlar. Şimdi de korkak davranışıyoruz, ben de korkağım. Bir mücadele verdik işten atıldık ama şimdi gel sendikada sana sorumluluk verelim deseler düşünürüm. (10 Haziran 2008 tarihli görüşme)

Korkunun adeta motivasyon aracı haline geldiği bir medya ortamında, mesleğin deformasyona uğramasının ardından en temel nedenlerden biri de güvencesiz medya ortamıdır. Görüşme yapılan ve ankete katılan gazetecilerde, kadrolu olmalarına rağmen, her an tazminatları ödenip işten çıkartılacakları, onların deyimiyle “kapı dışarı edileceklerine” yönelik duygusal hakim. Bu gazeteciler sürekli olarak sindikalarını, bir günün bir öncekinin devamı değil, aynısı olduğunu düşünmektedirler. Gazeteciler güvencesi olmayan bir meslek olarak gördükleri işlerinde yüksek bir ücret almanın bu yüzden daha önemli hale geldiğini, biraz birikim yapmanın bu işin güvencesi olduğunu belirtmektedirler. Gazetecilerin yüzde 10'u da güvencesizliğin motivasyon düşüklüğü sonucu kötü gazetecilik yapılmasına ve buna bağlı olarak kendine güven duygusunun azalmasına yol açtığını düşünmektedir. Gazetecilerin verdiği bu cevapların, Richard Sennett'in yeni kapitalizmin çalışanların karakteri üzerine etkilerini baba Enrico ve oğlu Rico'nun hikayesi üzerinden anlattığı, *Karakter Aşınması, Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerindeki Etkileri* kitabında vurguladığı “uzun vadeli yok” (*No long term*) anlayışı ile örtüştüğünü söylemek mümkündür. Sennett'e göre artık bir veya iki kurumda ilerleyen “geleneksel kariyerler” yok olmuş, kişinin çalışma yaşamı boyunca becerilerini değiştirmeden ilerlemesi imkânsız hale gelmiştir. “Çabuk gelir elde etme arzusuna kapılan sermayenin sabırsızlığı” sonucunda çalışma yaşamları boyunca en az birkaç defa iş değiştirmeyi gerekliliği kılan yeni kariyer

akışı çalışanların güven, sadakat ve karşılıklı bağlılık duygularını aşındırmaktadır (1998: 21).

Gazetecilerin “Öğretilmiş Beceriksizlik” Sendromu

Gazeteciler, bir yandan medya sahibi ve çalıştığı medya kuruluşunun dayatmalarına uygun haber üretmekle karşı karşıya kalırken, diğer yandan devletin, siyasal iktidarın ve yasaların baskılara maruz kalmaktadırlar. Dolayısıyla güvencesiz bir ortamda böyle baskılara maruz kalmaları gazetecilerin neyi, nasıl yazacaklarını ve neyi yazmayacaklarını “öğrenmelerine” neden olmakta ve öğrenemeyenler sistemin dışına atılmaktadırlar (Özsever, 2004:147). Ankete katılan gazetecilerin neredeyse tamamı (yüzde 80) güvencesiz çalışma koşullarının gazetecinin boyun eğmesini kolaylaştırdığını ve gazeteciyi tetikçiye dönüştürdüğünü düşünmektedir. Buradan hareketle, medya endüstrisinde güvencesiz çalışma yaşamının doğallaştırdığı boyun eğmenin, Michael Burawoy'un kavramsalattırdığı “hegemonik fabrika rejimi”ni besleyen unsurlar arasına yerleştirilebileceğini söylemek mümkündür. Burawoy, kapitalizmin erken dönemlerinde baskının rızadan üstün olduğu “despotik rejimlerin” yerlerini artık rızanın baskiya üstün geldiği “hegemonik fabrika rejimleri”ne bıraktığını söylemektedir (1985: 126).¹⁸ Medya yöneticileri de, sağladıkları güvencesiz çalışma ortamında gazetecilere despotik bir yaklaşımından ziyade ideolojik denetim mekanizmalarının devreye girdiği hegemonik bir yönetim sürecini uygulamaktadırlar. Dolayısıyla gazetecilerin sendikalara katılımını böyle bir yönetim mekanizması üzerinden düşününce, medya patronlarının ya da yöneticilerinin gazetecilerin sendikadan tasfiye sürecinin kendi isteklerinin sonucu olarak gerçekleştiğini açıklamaları doğaldır. Serbest piyasa düzeninin emekçileri açılıkla terbiye ettiğini söyleyen bir gazeteci, içinde bulundukları bu durumu “öğretilmiş beceriksizlik” olarak nitelendirmektedir:

Adım atmaktan korkan herkes sözde gönüllü olarak vazgeçmiş oldu. Sendikalaşma yolunda bireysel veya topluca atılan her adım, medya patronları ve onların temsilcileri eliyle acımasızca cezalandırıldı. Sadece işsiz bırakılmadı, patronlar arası centilmenlik anlaşmasıyla hazırlanan kırmızı liste uygulaması devreye sokuldu. (15 Ekim 2005 tarihli görüşme)

Burawoy'un hegemonik rejiminde yöneticilerin ideolojik denetim mekanizmasının temel araçlarından biri de “Japon modeli”, “insan kaynakları yönetimi”, “toplum kalite”, “yalın üretim” gibi farklı adlandırmalarla patronların lehine sendikaların alternatif olarak sunulan yönetim modelleridir. Kapitalist emek süreci düzenlemelerinin bir parçası olarak “emek-sermaye çelişkisi”ni, “biz ve onlar” ayrımını ortadan kaldırma şıarlarıyla çalışma yaşamına uygulanan bu model, sendikaları süreç dışı bırakmayı amaçlamaktadır (Yücesan-Özdemir,

2008: 132). Dolayısıyla değişen medya yapısında insan kaynakları birimi, medya plazalarında da vakit kaybetmeden stratejik birimler arasındaki yerini almıştır.

Gazeteciler, patronların sendikalara olumsuz bakışlarının artık sadece işten atılmalar ve dışlamaya yönelik tehditlerle değil, daha işe girerken insan kaynakları birimleri bu durumu engellemeye dönük çalışmaları ile kendini gösterdiğini belirmişlerdir. İnsan kaynakları birimleri, sendikal örgütlenmeyi engelleyici faaliyetler yürütmekte ve yöneticilerle sendikalaşmaya karşı nasıl tedbirler alınabileceğine dair stratejiler geliştirmektedirler. Daha personel alımında dahi ortak bilinc geliştirecek kişileri farklı birimlerde tutarak sendikalaşmayı engellemektedirler:

Her an teyakkuz halindeler. Bizim gevşekliğimizle kıyaslanmayacak kadar büyük bir konumdalar, çünkü kendilerini önemli hissettirmek istiyorlar. O yüzden sürekli tehlike çanları çalışıyorlar. İnsan kaynaklarının ayrıca kara listeleri var. Basbabağı patronlarla yürütülen sınıf dayanışması içindeler. Bizde öyle bir sınıf dayanışması yok, biz de arkadaşlarımızı koruruz kollarız ama nereye kadar? Bir sınıf tavrı gibi değil. Onlar gerçekten sınıf tavrı koyuyorlar. Patron aleyhine birisi bir dava açın ya da stratejik noktalarda patron zararına olabilecek bir şey yapın, öyle bir ağ kurmuşlar ki kendi aralarında, oraya bir düştüğünüz zaman bu medyanın yüzde 80’inde hiçbir şekilde iş bulamıyorsunuz. Hiç şakaları yok. Biz pelte gibiyiz. Biz ne yapıyoruz? Bireysel düzlemden kendi ahlakımızı, namusumuzu koruma gayreti içerisindeyiz. (11 Haziran 2008 tarihli görüşme)

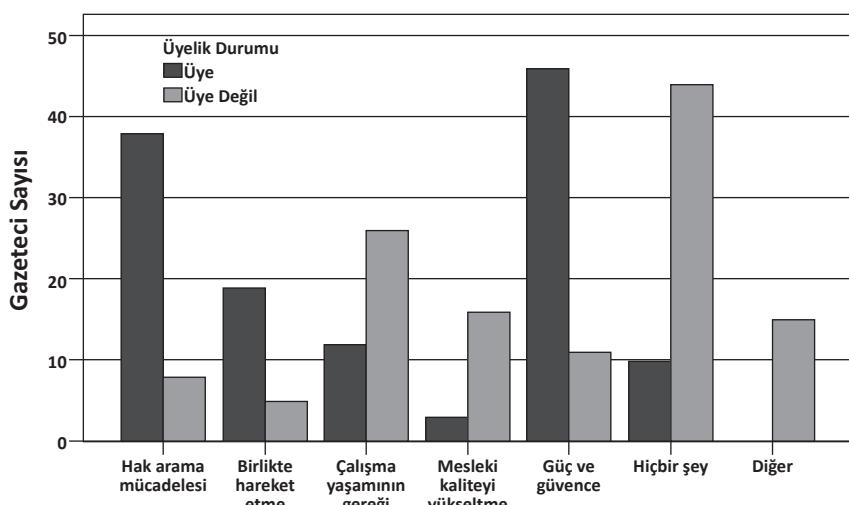
Özel sektörde işten atılma korkusu ağır basarken kamu sektöründe de farklı baskı mekanizmaları söz konusudur. Türkiye’de sendikalaşma oranları kamu görevlilerinde özel sektör çalışanlarına oranla daha iyi bir seyr izlemektedir. Ancak kamu görevlileri sendikalara da hükümet destekli olmadıkları sürece faaliyetlerini sürdürmemekte ve her geçen gün güçleri azalmaktadır. TRT’de örgütlü dört kamu görevlisi sendikası bulunmaktadır: KESK’e bağlı Haber-Sen, Türkiye Kamu Sen’e bağlı Türk Haber-Sen, Memur-Sen’e bağlı Birlik Haber-Sen ve BASK’a bağlı Bağımsız Haber-Sen. Bunlar içerisinde TRT’de en yüksek üye sayısı olan Türk Haber-Sen’dir. Muhalif olan Haber-Sen üyeleri ise baskı ve işe dönük gizli tehditler yaşamaktadırlar. Canlı yayına çıkarılmamaktan, yurtdışı seyahatlerine gönderilmemelerine, proje bütçelerinin daraltılmasına kadar çeşitli yaptırımlar uygulanmaktadır. Haber-Sen üyesi bir TRT çalışanı bu baskıların bedel ödemek istemeyen TRT emekçileri arasında sendika fobisine neden olduğu söylemektedir:

TRT'de sendikalı olmayan arkadaşlar bizlerden uzak duruyorlar. Koridorda kafalarını çeviriyorlar, eskiden muhabbet ediyorlarsa artık etmiyorlar, yani uzaylı gibi bakıyorlar. Korkarak bakanlar, vebalımyış gibi bakanlar var. (20 Temmuz 2008 tarihli görüşme)

Baskı ve tehditler kuşkusuz gazetecilerin örgütlenmesinin önündeki en büyük engellerden biridir ancak gazetecilerin önemli bir kesimi de mücadele etme bilincini taşımamaktadır. Sınıfsal bilişimden her geçen gün uzaklaşan gazeteciler, kapitalizmi tehdit eden ve onunla başetmeye çalışan mücadeleci güçlerinden de uzaklaşmaktadır. Dolayısıyla sendikal örgütlenme sürecinde yaşanan çözülmeme gazetecilerin nasıl bir rol oynadığına bakmak bu çalışma açısından önemlidir.

Gazetecilerin Sendikaya/Sendikalaşmaya Yüklediği Anlam

İşçi sınıfının kapitalizme karşı verdiği mücadelede önemli bir role sahip olan sendikalar, günümüzde kapitalist sisteme bağımlı hale gelmiştir. Artık tüm işçi sınıfından ziyade daha çok üyelerini temsil eden ve çıkışçı bir anlayışı benimseyen sendikal bir yapı söz konusudur (Müftüoğlu, 2006: 145). Bunun yanı sıra yeni düzenin sendikaları, "sayısal ve oransal olarak giderek büyüyen ancak büyürken katmanlaşan, parçalanan, türdeş olmayan bir sınıf yapısı"na sahiptir. "Sınıf içinde sınıf" yaratan da, kapitalist üretim sürecinin harcı olan neoliberal politikalardır (Çelik, 2006: 19). Sınıfın parçalı oluşumu bütün endüstriyel yapı içerisinde olduğu gibi medya endüstrisinde örgütlü sendikaları da gücsüzleştirmekte ve gazetecilerin sendikalı olma bilincini köreltmektedir. Alan araştırması kapsamında anket çalışmasına katılan sendika üyeleri için sendikalar güç ve güvence ile hak arama mücadelesini ifade ederken, sendika üyesi olmayanlar için durum farklı bir nitelik arz etmektedir. Sendika üyesi olmayan gazetecilere sendikanın onlar için ne ifade ettiği sorulduğunda alınan cevaplar, sendikaya ilişkin bakışlarını ve aslında sendikadan uzak durmalarının temelinde yatan nedeni de doğrudan göstermektedir. Sendika üyesi olmayan gazetecilerin yüzde 38.4'ü için sendikalar hiçbir anlam ifade etmemektedir.

Tablo3 Sendika sizin için ne anlam ifade ediyor?

Sendikanın, sendikalı olmanın hiçbir şey ifade etmediğini düşünen gazeteciler ağırlıklı olarak bu durumu şu cümlelerle ifade etmişlerdir:

- Örgütlenmek bir gazeteci olarak asla sahip olamayacağım bir hakkı ifade ediyor.
- Sendikalı olmakla olmamak arasında bir fark görmüyorum.
- Sendikanın ne olduğunu, ne işe yaradığı pek de bilmiyorum.
- Türkiye'de sendikaların işlevlerini yerine getirdiğine inanmıyorum. Cenazem sendikanın, cemiyetin önüne geçmeyiversin.
- Sendika, bürokrasının hâkimiyetinde. Sınıf sendikacılığı değil sari sendikacılığın egemen olduğu, ücret sendikacılığının bile olmadığı, örgütlenmeye ve mücadeleye önem vermeyen, kendi dükkânlarında rahat oturan birkaç profesyonelin uğraşı olan sendikacılık söz konusu.

Sendika üyesi olmayan gazetecilerin bazıları da örgütlü mücadele geleneğinin olmadığı bir toplumda örgütülük ile örgütsüzlüğün aynı anlama geldiğini dile getirmiştir. Çünkü onlara göre artık küresel piyasa döneminde insan eksenli

bir politika yürütme anlayışı bulunmamaktadır. Bu düşünceyi sendika üyesi olan gazetecilerin bir kısmı da paylaşmaktadır. Onların bu düşüncesinin temelinde yatan nedenler ise çoğunluğun sağlanamaması; hak arayan bir sendikanın olmaması ve üyelerine hiçbir avantaj sağlamaması; sendikada hâkim olan “birileri benim adıma konuşsun” anlayışı olarak açığa çıkmaktadır.

Sendika üyelerine, gazetecilerin neden sendika üyesi olmadığı sorulduğunda bu durumun toplum genelinde sendikalara, siyasal örgütlenmelere bakıştan ve dolayısıyla “örgütlü olma” korkusundan kaynakladığını düşündükleri ortaya çıkmaktadır. Bu düşünceyi sendikalı bir gazeteci şöyle aktarmaktadır:

Sendika toplantı yapılıyor. Arkadaş gelmediğinde neden gelmediğini soruyorum “Annem bana kızdı, öyle anarşist yerbere gitme dedi” diyor, sendika toplantı için. Şimdi o kadına bunu söyleten şeye de bakmak lazımlı aslında. Niye? Sendikalar ne zaman haber oluyor gazetelere ve televizyonlara? “Sendika yürüyüşünde olay çıktı, polis eyleme katılanları dövdü” ya da bilmem ne sendikası başkanının yolsuzluğu... Başka hiçbir şekilde haber olamıyorlar. Dolayısıyla insanlar doğrudan böyle bir algı düzeyine sahipler. (11 Haziran 2008 tarihli görüşme)

Gazetecilerin “Çelişkili Sınıf Konumları”

Gazetecilerin sendikalı olmamasının ardından önemli aktörlerden biri de kendileridir. Bu durumun temelinde yatan da gazetecilerin subjektif sınıf konumlarıyla ilişkilidir. “Dünya nüfusunun önemli bir kısmı büyük öbekler şeklinde işçileşmesi”ne (Özgür, 2007: 58) rağmen işçi sınıfı bilincinden uzaklaşmaktadır. Burjuva ideolojisinin egemenliği ölçüsünde toplumda kabul gören düşünceler bir yandan proleterleşme gerçeğini gizlemeye hizmet ederken, diğer yandan bu düşüncelere inanan işçilerin kendilerini “orta sınıf”tan hissetmeleri sonucunu da doğurmuştur. Böylece, beyaz yakalı işçilerin¹⁹ (örneğin mühendisler, öğretmenler, hemşireler, memur statüsünde çalıştırılan kamu emekçileri, büro elemanları vb.) bir kısmı, kendilerini aslında ait oldukları işçi sınıfının genel mücadelelerinden soyutlamışlardır. Bilinci çarpılmış bu işçiler, işçi sendikalarında örgütlenmekten uzak durmayı, toplumsal yaşamda daha yüksek bir statü sahibi olmanın bir göstergesi olarak benimsemektedir. Muhabirlikten haber müdürügüne geçeli daha çok olmayan gazetecilerin bile kendilerini oturdukları koltukla özdeşleştirdikleri gerek verdikleri cevaplarda gerekse de tavırlarında ortaya çıkmaktadır.

Dolayısıyla, birey odaklı olmalarının ve kişisel kariyer peşinde hareket etmelerinin muhabirler arasında örgütlenme faaliyetlerinin zemin bulmasına olanak vermediğini söylemek mümkündür. Çok düşük hatta geçinilemeyecek

kadar ücret alan gazeteciler bile kol işçileriyle ortaklaşa hareket edecek ya da bağlantı içinde olacak bir harekete katılmayı önemli bulmamaktadır. Sendikal örgütlenme sürecinde oldukça aktif olan gazetecilerden biri meslektaşlarının sendika çatısı altında örgütlenmemesini gazetecilerin kendilerini emekçi olarak görememelerine bağlamaktadır. Özellikle farklı ücret yelpazesinde bulunmalarının da bu durumu pekiştirdiğini, çünkü ücret farklılıklarının aynı bekenti içerisinde bulunmalarını engellediğini düşünmektedirler. Maden işçilerinin hemen hemen aynı olduğunu, dolayısıyla onları örgütlemenin daha kolay olduğunu düşünen bir gazeteci, gelirler farklı olduğunda ortak bir tavır almanın çok da mümkün olmadığını işaret etmektedir:

Sınıfsal olarak baktığınız aşamada gazetecinin sendikali, örgütlü olması gereklidir. Emekçiyim demiyorsa tutum eksiksliği daha orada başlıyor. 3 yıl sonra babanızın aldığı maaşın birkaç katını almaya başladığınızda zaten kendini emekçi tarafında değil, diğer tarafta görüyorsunuz. Patronlarının anlayışıyla hareket ederek sermaye sınıfının üyesiymiş gibi hareket eden gazeteci örnekleri var. Benim 5 katım maaş alan bir insanla aynı şeyi talep edemiyoruz, hissedemiyoruz. Ben köyüme gidemezken, yılda 2 kere Bodruma giden insanla aynı olmamız mümkün değil. Patron da bunu hissettiğ için aynı maaşı vermiyor, özel gruplar, kastlar yaratıyor. Dolayısıyla patron da elindeki güçlü silahı kullanarak bu boşluğu kullanıyor. (1 Haziran 2008 tarihli görüşme)

Aylık gelirleri arasında büyük uçurum olan gazetecilerin aynı bekentiler içerisinde olmaları ve sendikal örgütlenmeyi aynı şekilde algılamaları söz konusu değildir. Tarihin hiçbir anında homojen bir sınıfın bahsedilememektedir belki; ancak işçi sınıfı “tarih sahnesine çıktığı andan itibaren sürekli olarak birleşik bir örgütSEL hat kurma kavgası vermiş”dir (Özgürler, 2007: 61) ve günümüzde bu hattan uzaklaşmış olması dikkat çekmektedir. Gazetecilerin bu hattan uzaklaşmalarında tarihsel ve politik koşulların yanı sıra sosyo-ekonomik koşulların etkisi de göz ardı edilmemelidir. Gazetecilerin farklı ücret alıp, üst düzey görevlerde çalışmaları onlarda sınıf yanlışına neden olmaktadır. Yüksek ücret, geniş olanak ve yetkiler sonucunda mesleğin sağladığı sosyal tatmin, gazetecilerin ideolojik ve sınıfsal algılarında değişikliklere neden olmaktadır. Mike Wayne, *Marksizm ve Medya Araştırmaları* (2006) kitabında sınıf ilişkilerine dair bir harita çıkartarak, yaratıcı ve kültürel emeğin sınıf içerisindeki belirsiz konumuna işaret etmektedir. Wayne'nin “çelişkili sınıf konumu” kavramıyla açıkladığı sınıfsal konum, günümüz gazetecilerinin sınıfsal konumları ile örtüşmektedir. Wayne, kendisi için çalışan ve ufak çaplı işadamı olarak tanımlanan küçük burjuvazinin, kültür olarak işçi sınıfına dahil olduğunu, ancak iktisadi açıdan küçük çaplı kapitalist olarak çelişkili sınıf konumuna sahip olduğunu söylemektedir (2006: 30). Bir gazeteci tam da çelişkili sınıf konumları

dolayısıyla gazetecilerin kendilerini emekçi sınıf içerisinde görmediklerini söyle anlatmaktadır.

Kendini bu ülkenin prensleri, prensesleri zanneden gazeteciler var. Bu insanlar neden orada olduklarını unutuyorlar çok kolaylıkla. Yani gazetecilik artık bir çeşit basın ve halkla ilişkiler müşavirliğine dönüshüyor. Dolayısıyla gerçek çıkarlarının ne olduğunu, yapmaları gereken işin ne olduğunu, nerde durmaları gerektiğini çok sık karıştırıyorlar. Mesela bir köşe yazarının, gece muhabiriyle aynı sendikada örgütlenmek midesine filan dokunuyor bu fikir. Bir arkadaşım, yöneticiliğe getirildiğinde şey demişti; "Emekçi lafinı duyduğum zaman tüylerim diken diken oluyor." Saatlerce konuştuk, söyle cevap verdim: "Peki emekçi lafinı duyduğun zaman tüyleri diken diken olan sen patron mu olmuşsun, fabrikaların mı var, tarlaların mı var, çiftliklerin mi var? Ne ile para kazanıyorsun? Tüccar misin, simsar misin, borsa spekülatörü müsün? Dünyada bunların dışında kalan herkese biz emekçi diyoruz. (11 Haziran 2008 tarihli görüşme)

Yeni orta sınıf²⁰ içerisinde dâhil edilebilecek gazeteciler ücretli olarak çalışmakla birlikte, işçi sınıfı içinde değerlendirilmesi güç olan sınıf unsurlarını içermektedir. Bunlar, burjuvazi ile proletarya arasındaki kutuplaşmanın dışında kalan eski orta sınıfların tersine günümüzde iki kutup dışında sıralanan çeşitli ara konumları temsil etmektedir. Üst kademeledeki yönetici-gazetecilerde durum böyle iken muhabirlerde de durum farklı bir nitelik arz etmemektedir. Muhabirler de birer 'profesyonel' haline gelerek yöneticilerin empoze ettiği amaçlar doğrultusunda ürünlerine yabancılasmak, egemen sınıfın çıkarlarına hizmet ettikleri üretim sürecine dahil olmaktadır. Bu da kendi uzmanlık alanları üzerindeki kontrollerini yitirdiklerinin göstergesidir. Kurdukları ilişkilerin, yaptıkları yayının, yazdıkları yazının onlara sağladığı ünün birincil olduğuna ilişkin bir düşünce hakim olmaktadır:

Mesela meclis muhabiri kendisini milletvekili gibi hisseder. Meclis toplantılarında yediği yemekten, içtiği sulardan ona milletvekilliği bulaşır. En yalancı muhabirler diploması muhabirleridir çünkü en yalancı kesim diplomatlardır. Ekonomi muhabirleri genellikle gittiği, ilişki kurduğu şirketlerle bir çeşit PR ilişkisi içerisinde girerler. Hatta hatta kimi zaman bunlar bir danışmanlık ilişkisine dönüşür. Akşam yemekleri, açılmış şaraplar, asla bir muhabirin maaşıyla satın alamayacağı yemekler, o lokantalar ve bu baş döndürücü hava bir süre sonra ekonomi muhabirini kendisini iş adamı gibi hissetmeye başlar. Telefonu açtığında karşısında Rahmi Koç, ya ben neyim böyle demeye başlıyor adam. Yani Rahmi Koç'a ulaşmak için herhangi bir kol çalşanı elli tane kapı geçmesi gerekikten siz telefonu çevirdiğinizde karşınızdadır. (11 Haziran 2008 tarihli görüşme)

Yapılan görüşmelerde gazeteciliğin bir statü meslesi olarak algılanıyor olması dolayısıyla gazetecilerin kendilerini fikir işçileri olarak işçi sınıfının içerisinde görmedikleri ortaya çıkmıştır. Bu da, sendikaya üye olmayan gazetecilerin önemli bir bölümünün örgütlenmenin ve sendikaların herhangi bir anlam ifade etmemesine yönelik düşüncelerini desteklemektedir. Bunda gazetecilerin kendilerini sınıfal bir mücadeledeki hissetmemelerinin yanı sıra sendikal yapıdaki eksiklerin ve yetersizliklerin etkili olduğu sonucu da çalışmada ortaya çıkmıştır.

Sendikal Yapının Rolü

Ekonomik krizler ve buna bağlı olarak ortaya çıkan işsizlikler, hizmet sektörünün sanayi sektörünün önüne geçmesi, esnek üretim süreci, emeğin yersiz yurtsuzlaşması, patronların baskları, hükümetin sendika karşıtı düzenlemeleri ve gazetecilerin kendini işçi sınıfı içerisinde görmemesi sendikaları zayıflatın temel nedenler arasında yer almaktadır. Ancak bütün bunların yanı sıra sendikaların işçi sınıfını örgütleme potansiyelinin olmaması ve sendika üyelerinin sendikalara yönelik bekentilerinin azalması gibi sendikadan kaynaklı nedenler de sendikal hareketin gücünü azaltmaktadır. Alan araştırmasının sonuçları da bu durumu destekler niteliktedir. Sendika üyesi olmayan gazetecilerin yüzde 37'si sendikanın aktivitelerinden memnun olmadıklarını ve sendikayı yetersiz buldukları için örgütlenmediklerini söylemektedir.

"Sendikaların yeni dünyası"nda (Çelik, 2006) profesyonelleşme ile birlikte sendika yöneticileri sendikanın tabanından uzaklaşmaktadır. Sendika yönetimleri, sosyal diyalog, sosyal sorumluluk gibi neoliberal paradigmın kavramlarını benimseyerek mücadeleci bir sendika modeli yerine uzlaşmacı bir sendikal modeli benimsemektedirler²¹. Sendikaların böyle bir yönetim modelini benimsemiş olması dolayısıyla sendikadan istifa eden bir gazeteci, istifasını sendikayı arkasında hissetmemesine bağlamaktadır. Sadece kendi istifasında değil, 1990'lı yılların başında gazetecilerin sendikadan tasfiye sürecinde de sendika yöneticilerinin sorumluluğu paylaşması gerektiğini düşünen bu gazeteci, sendikaların işverene boyun eğmesinin sendikalara karşı güven duygularını aşındırdığını söylemektedir:

Sendikanın yaptığı toplu sözleşmeler gereği verilmesi gereken bazı haklar yerine getirilmeyince işverene karşı tavır alması gereken TGS, üyelerine "siz direnen biz arkanızdayız" diyerek hep arka planda kalmayı, haksızlıklara göz yummayı sürdürdüğü için güven zaafi ortaya çıktı. Bundan önceki dönemde toplu sözleşme görüşmelerinde işverenin getirdiği şartlara karşı direniş göstermeyen, üyelerinin haklarını savunmak yerine işverene boyun eğen

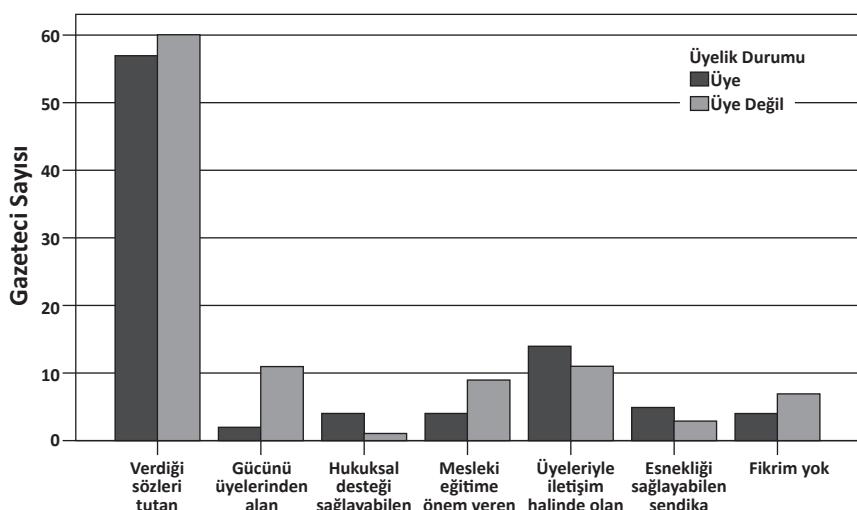
sendika yöneticileri yüzünden ortaya çıkan güvensizlik giderek büydü. (10 Haziran 2008 tarihli görüşme)

Gazetecilerin bir kısmı, sendikal örgütlenmenin zayıflamasının ardından yatan nedenin hak kazanım süreçlerinin yavaş ilerlemesinden kaynaklandığını düşünmektedirler. Anket sonuçlarında da gazetecilerin sendikayı yetersiz bulmasının arkasında yatan birincil neden olarak, sendikanın gazetecilere yeteri kadar destek olmadığı çıkmıştır. Sendikalı olduğu için işten atılan bir gazeteci, kendisi sendika için mücadele verirken sendikanın ona ve diğer gazetecilere destek vermediğini, mücadeleci olmadığını aksine “bela çıkarmak istemediği” için gazetecilerin lehine davranışmadığını anlatmıştır.

Gazetecilerin sendikayı yetersiz bulmasının bir başka nedeni üyelerin sendika yönetiminin onların görüşlerine yeterince önem vermediğini düşünüyor olmalarıdır. Anket sonuçlarında, sendikanın yetersiz bulunmasının bir diğer nedeni olarak da gazetecilerin sendikanın bağımsız bir örgüt olmadığını düşünüyor olmaları çıkmıştır. Anket sonuçları ile derinlemesine görüşme sonuçları paralellik göstermektedir. Buradan hareketle gazeteciler sendikaların krizden kurtulmalarının yolunu başka türlü bir sendikaya bağlamaktadırlar. Başka türlü formüle etmek gerekirse neoliberal politikalara karşı mücadele edebilecek, “büyünsel sınıf çıkarlarına” hizmet edecek bir sendikal hareketin zeminini kurarken ideal sendika modelini tasarlamlıslardır.

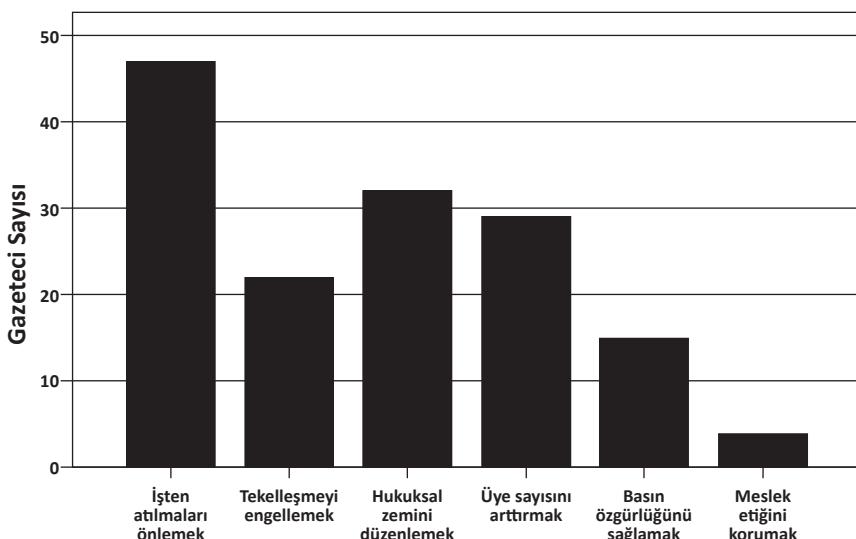
Nasıl Bir Sendika?/ideal Sendika Modeli

Sendikaların yetersiz olduğuna ilişkin bir fikir birliğinin ortaya çıkması sonucu gazetecilere nasıl bir sendika ile daha örgütlü olunabileceği sorulmuştur. Yönetici statüsündeki gazeteciler, ideal sendikal modeli fikir işçileri ile kol işçilerini birbirinden ayıran sendika olarak tanımlarken, hem sendikalı hem de sendikasız gazetecilerin bir kısmı ideal sendikayı gazetecilerin özlük hakları için genel söylem dışına çıkararak bizzat çalışan sendika olarak tanımlamışlardır. Sendikaların ‘ideal’ olana ulaşabilmesi için daha geniş bir tabana yayılması gereği genel olarak anket sonuçlarında da, görüşmelerde de ortaya çıkmıştır. Ancak sendikaların üye sayısını artırmaları ise oldukça problemlidir.

Tablo4 İdeal sendika modelini nasıl tanımlarsınız?

Gazeteciler sendikaların farklı çözüm yollarına başvurarak üye sayılarını artırbileceklerine inanmaktadır. Bu çözüm yollarını da sendikaların birincil görevlerini tanımlayarak sunmaktadır. Sendika üyesi olan gazetecilerin yüzde 31'i sendikanın öncelikli görevinin işten atılmaları önlemek olduğunu düşünürken, yüzde 20'si tekelleşmeyi engellemesi gerektiğini, yüzde 30'u çalışanların aleyhine olan yasaların değiştirilmesi için mücadele vermesi gerektiğini söylemektedir.

Tablo5 Sendikaların öncelikli görevi ne olmalıdır?

iğneyi Kendine Batırmak

Sendikaların sadece başındaki yöneticisiyle çatısı ve duvarları olan bir yapıdan ibaret olmadığını, bileşenleriyle var olan ve güç kazanan bir örgütlenme olduğunu göz ardı etmemek gerekmektedir. Görüşme yapılan gazetecilerin bir kısmı tam da bunun göz ardı edildiğine, üyeleri destek vermediği sürece büyük bir sendikal hareketin gerçekleşmesinin mümkün olamayacağına, sendikanın, gazeteciler mücadeleye katılmadığı sürece bekletileri karşılayamayacağına işaret etmektedir:

Sendika, ruhani, orada duran, soyut bir yapı değil. Bizzat içinde insanların olduğu, insanla dolu olan, bu insanların nasıl sarsıldığına göre şekil ve vücut alan bir yapı, bir örgütlülük. Eğer işçiler kendi hak ve taleplerine sahip çıkan işçilerse bunların önünde hiç kimse duramaz, hiçbir set oluşturamaz. (11 Haziran 2008 tarihli görüşme)

Sendika üyesi gazeteciler, sendikaya üye olmayan bazı meslektaşlarının aslında örgütlü olmadıkları gibi, mücadele süreci içerisinde aktif rol oynamalarada alttan alta hayır demeyibecerebildiklerini düşünmektedirler. Ancak meslektaşlarının bu durumu somut bir örgütlenmeye dönüştürme noktasında ciddi zafiyetlerinin olduğunu ve sendikayı çıkar elde edecekleri bir kurum olarak gördüklerini düşünmektedirler. Sendikaya üye olmayı aklından bile geçirmeyen insanların, TOKİ konutlarından ev alabilmek için sendikaya üye olması, sendika üyelerini rahatsız etmiştir. Evlerin çekilişine katılabilmenin tek koşulunun

sendika üyeliği olması sonucu üye sayının arttığını ama örgütlenmeye ve sendikalı olmaya dair herhangi bir örgütlenme bilinçlerinin olmadığını dile getirmişlerdir. Sendikal gazetecilerin yanı sıra sendikanın avukatları da, üye olmayan gazetecilerin sendikayı dayanışma ve yardımlaşma sandığı olarak algılamalarının sendikal çözülmeye önemli etkisi olduğunu söylemektedir.²²

Gazeteciliğin, kendi çalışma koşullarına ve meslekle ilgili olan konulara yabancı olan en çok çalışanın olduğu bir iş kolu olduğunu söyleyen bir hukuk danışmanı, gazetecilerin hak arama mücadelelerine ilgisizliğini şöyle anlatmaktadır:

Sendika, gazetecilerin işsiz kaldığı, işten atıldığı bir dönemde yapılacaklar için gazetecilere hukuki yardım sağlamaya karar vermişti. Üç avukat gerçekten hiç aksatmadan mesaiye gider gibi 9'dan 5'e kadar orada kaldı, iki kişi geldi. (13 Haziran 2008 tarihli görüşme)

Gazetecilerin sadece işsiz kaldıkları ya da sorun olduğunu hissettikleri dönemlerde örgütlenme ihtiyacı hissediyor olmaları sendikal örgütlenme sürecinde aktif rol oynayan gazetecileri rahatsız etmektedir. Sendikanın sadece ücretlerin düzenli olarak artırılmasına yarayan bir olanak ya da iş bulma kurumu olmadığını altını özellikle çizmektedirler. Ancak sendikaların böyle algılanmasında sendikaları da sorumlu bulmaktadır.

Dolayısıyla çözüm daha çok gazetecilere düşmektedir. Hak ve sorumluluklarının bilincinde olan ve ‘kendinde sınıf’ konumundan ‘kendi için sınıf’ konumuna geçerek kendi iradeleriyle örgütlenmedikleri sürece sendikaların çözülme süreci devamlılığını koruyacaktır. Başka bir deyişle, gazeteciler ‘ekonomik özne’ konumundan ‘toplumsal özne konumu’na geçebildikleri sürece sendikaların iyileşme sürecine katkı sağlayabileceklerdir.

Sendikal ya da Sendikasız Olmak Fark Ediyor mu?

Gazetecilerin sendikal örgütlenmeye ilişkin algılarının/kavrayışlarının çalışıldığı alan araştırmasının ortaya koyduğu en önemli sonuçlardan birisi gazetecilerin sendikalı olup olmamaları, meslege ve sendikaların genel yapısına ilişkin algılarında değişiklik yaratmamaktadır. Alan araştırmasının sonuçlarına bakıldığından birkaç konunun dışında sendikalı ve sendikasız gazetecilerin verdikleri cevaplar birbiriley örtüşmektedir.

Sendikaya üye olan ve olmayan gazetecilerin meslek ve sendikaya yaklaşımları temel olarak üç konuda ayırmaktadır. İlkı, gazeteci kavrayışlarına yönelikir. Şöyle ki, sendika üyesi olmayanların çoğu, gazeteciyi haber yaparak para kazanan

kişi olarak tanımlarken; sendika üyesi olanlar gazeteciyi kamu yararına haber yapan kişi olarak tanımlamaktadır. Ancak anket çalışmasına katılan sendika üyesi gazeteciler içerisinde AA çalışanlarının olduğu göz ardı edilmemelidir. İkinci ayrıştıkları konu ise çalışma koşullarında onları rahatsız eden hususlara yöneliktir. Sendikaya üye olmayanların mutlaka rahatsız olduğu herhangi bir konunun olmasına rağmen, sendika üyesi olanların belli bir kısmı (yüzde 25.5) onları rahatsız eden hiçbir hususun olmadığını belirtmişlerdir. Hem sendikalı olup, hem de hiçbir konudan rahatsızlık duymayan bu kesimin kimler olduğu sorusu bu çalışma için oldukça önemlidir. Ya da farklı bir soruyayla hiçbir rahatsızlığı olmayan bu gazeteciler neden sendikalı olmuşlardır? Herhangi bir konudan rahatsızlığı olmayan bu kesimin yüzde 77.7'si haber ajansı çalışanlarıdır. Çalışma kapsamına giren haber ajansları Anadolu Ajansı (AA) ve ANKA'dır. ANKA'dan sendikalı ve sendikasız olmak üzere iki gazetecinin anket çalışmasına katıldığı göz önünde bulundurulduğunda yüzde 77.7'lik kesimi oluşturan grubun AA çalışanı olduğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca Anadolu Ajansı'nın çalışanına işgüvensesi, düzenli çalışma saatleri, toplu sözleşme hakkı, yıllık izinlerini düzenli kullanması gibi onların lehine koşullar sağladığı bilinmektedir. Farkın en çok açığa çıktığı konulardan üçüncüsü de ankete katılan gazetecilerin sendikaya yükledikleri anlamadır. Sendika üyeleri ile üye olmayanların çoğunluğunun verdiği cevaplarda bu ayrışma ortaya çıkmaktadır. Sendika üyelerinin yüzde 36.2'si için sendikal örgütlenme "güç ve güvence" ifade ederken, üye olmayanların yüzde 35.2'si sendikanın hiçbir anlam ifade etmediğini düşünmektedir.

Anket çalışması gerçekleştirilirken gerek sendikalı gerek sendikasız gazetecilerin davranışı ve tepkileri birbirine benzemektedir. Her iki gruptaki gazetecilerin anket sorularını cevaplarken tedirgin oldukları dikkat çekmektedir. Anketin medya patronları tarafından yapıldığını düşünenler kadar, sendika yönetimi tarafından yaptırıldığına inanan ve bunu dile getiren sendika üyesi gazeteciler olmuştur. Aslında bu durum sendika üyelerinin sendikayı nasıl anlamladırdıklarına ilişkin soruya verdikleri cevapla örtüşmemektedir. Sendikayı güç ve güvence olarak tanımlasalar da, sendikanın bir çalışması olma ihtimali sendika üyesi gazetecileri tedirgin etmektedir. Dolayısıyla gazetecilerin tedirgin tavırları aslında sadece patronlara değil, öneli bir bölümü güç ve güvence olarak tanımlasa da sendikaya da güvenmediklerini ortaya koymaktadır. Bu çıkarımı sendikalı olduğu için işten atılan gazetecilerle yapılan derinlemesine mülakatlar da desteklemektedir. Görüşme yapılan gazeteciler dava sürecinde sendikanın onların yanında olmadığını, hatta kendi davalarını bile onlardan gizlediğini anlatmışlardır. Sendika üyesi olmayanlar üye olmaları haline işten çıkarılmaktan korkarken, sendika üyeleri de, üyeliklerinin açığa çıkmasından dolayı tedirgin olmaktadır. Bunun için her iki grup da üyelik sürecinin çalışanlara, sendika

tarafından, daha iyi anlatılarak işsiz kalmayacaklarına dair güvence verilmesinin örgütlenme sürecinde önemli olduğunu düşünmektedir.

Sendikaya Dair Her Şeye Yabancılaşma

Alan araştırmasının sonuçları gazetecilerin mesleğe ve sendikalara olan bakışının sendika üyesi olup olmama durumları ile birebir bağlantılı olmadığını göstermektedir. Bu da gazetecilerin, sendika üyesi olsalar dahi, sendika ve örgütlenmeye yabancılAŞıklarını ortaya koymaktadır. Sendikaları güç ve güvence olarak tanımlayan sendika üyelerinin yüzde 35'i dışında anket çalışmasına katılan gerek sendikalı gerek sendikasız diğer gazeteciler ile derinlemesine mülakat gerçekleştirilen gazetecilerin sendikalara ve örgütlenmeye dair neredeyse herşeye yabancılAŞıklarını söylemek mümkündür. Bu durumun altında üç temel unsur olduğunu ortaya koymuşlardır: Sendikalaşmanın risk içermesi, sendikalı olmanın herhangi bir ayrıcalık sağlamaması ve örgütlenmeye dönük bilincin olmaması.

Gazeteciler sendikal örgütlenme hatta herhangi bir kolektif hareketin içerisinde yer aldığı zaman işten çıkarılma riskiyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bunun ardından neden de patronajdır. Görüşme yapılan 1980 öncesini deneyimlemiş gazeteciler, sendikanın neredeyse bütün basın kuruluşlarında örgütlü olduğu 1970'li yıllarda ve 1980'lerin döneminde gazetecilerin işten çıkarılıp başka bir kurumda işe başladığı zaman aldığı ücretin bir önceki ile hemen hemen aynı olduğunu belirtmiştir. Bugün ise böyle bir durum söz konusu değildir. Gazeteciler oldukça yüksek maaşlarla işe başlayabildikleri gibi, iş bulamadıkları için düşük maaşa razı olarak da herhangi bir kuruluşta işe başlayabileceklerdir. Ayrıca görüşmelerde ortaya çıkan bir fark da 1980 özellikle de 1990 öncesinde gazetecilerin küçük de olsa farklı birçok kurumda iş bulabilme şansının günümüze oranla daha yüksek olduğunu göstermektedir. Ancak bugün medya sektörünün özellikle iki grubun (Doğan ve Çalık) elinde olmasına önemli düzeyde ücret farklılaşması da eklenince, alan araştırmasının sonuçlarının da gösterdiği gibi, gazeteciler sendikal nedenlerle işten çıkarılmayı göze alamamaktadır. Patronajın bir diğer boyutu da sendika ve hak haberciliği konusunda kendini göstermektedir. Çalışmanın bütününde de görüldüğü gibi, yeni dünya düzeneinde sendikaların yaşadığı kriz sadece basın sektörüne özgü bir kriz değildir. Ancak sendikal hareketin zayıflatılması sürecinde ilk önce medya sektörü darbe yemiştir. Yani sendikalar öncelikli olarak medya sektöründe tasfiye sürecine girmiştir. Çünkü sendikal örgütlenmenin söz konusu olmadığı bir sektörde sendikalara ve hak haberciliğine olan ilgi de azalmakta, dolayısıyla bunların sendikaların temsililine ya hiç yer verilmemekte ya da yüzeysel olarak yer verilmektedir.

Gazetecilerin sendikaya dair herseye yabancılışmasının ardından nedenlerden bir diğer de ankete katılan gazetecilerin (yüzde 90,5) sendikanın yetersiz olduğunu düşünmeleridir. Bunun yanı sıra derinlemesine mülakatlarda elde edilen veriler de anket sonuçlarını desteklemektedir. Gazeteciler, sendikanın yetersizliğinin yanı sıra üyelerine olan tavrinin olumsuz olmasının da onları sendikadan uzaklaştırdığını dile getirmişlerdir. Bu durumu derinlemesine mülakatlarda dile getirilen şu cümleler somutlaştırmaktadır:

- Sendika var mı ki, biz de sendikalı olalım.
- Eskiden sendikalıydım ama sendika kimin sendikası, neyin sendikası belli değil. Ben de ayrıldım.
- İşten çıkarıldığında hakkımı arama sürecinde tepkinin sendikadan geliyor olması çok yaralayıcı bir şeyaslınnda.

Sendikaya yabancılışlarının ardından üçüncü neden de gazetecilerin sendikalara yönelik bilgi ve ilgi eksikliğinden yani gazetecilerin kendilerinden kaynaklanmaktadır. Yapılan görüşmeler ve anketin uygulanması sırasında sendika üyesi gazeteciler diğer arkadaşlarını örgütleme sürecinde sendikanın ne olduğuna dair herhangi bir bilgisi olmayan meslektaşlarının olduğunu dile getirmektedirler. Sendika üyesi olmayan gazetecilere anket uygularken de sendikalara yönelik bir bilginin eksik olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun içindir ki, ankete katılan gazeteciler (yüzde 32,2), sendikanın üye sayısını artırmasının yollarından birini gazetecilerin sendika konusunda bilinçlendirmelerine bağlamaktadırlar. Sendika üyelerinde ise en az bilgi kadar ilgi eksikliği de onları sendikalara yabancılasmaktadır. Gazetecilerin sendika ile olan ilişkilerini sadece aidatlarını ödeyerek veya işten atılma tehlikesi söz konusu olduğunda sendikaya yönelik kurmaları sendikaya olan bağlarının zayıflamasına neden olmaktadır. Sendika üyelerinin, genel kurul toplantıları dışında bir araya gelme ortamlarını mitinglerin yanı sıra tesadüfi ortamlar olarak belirtmeleri de bu bağın zayıf olduğunu göstermektedir. Sendika ile üyeleri arasındaki iletişim sızlığı gösteren bir diğer neden de sendikanın iletişim aracının ne olduğu sorusuna verdikleri cevaptır. Ankete katılan sendika üyelerinin önemli bir bölümünü (yüzde 21,8) sendika ile üyeler arasında hiçbir iletişim aracı olmadığını belirtmiştir. Sendika üye profilini güncellemediği gibi, gazeteciler de sendikanın adres, telefon gibi iletişim bilgilerini güncellememektedir. Aslında bu durum sendikal yapının sadece işyeri sendikasına yönelik olması ve bir sınıf mücadeleşini eksen almaması ile de bağlantılıdır.

Sendika ve Sınıf Bilinci

İşçi sınıfının ekonomik, siyasal ve kültürel haklarını korumak ve geliştirme amacıyla mücadele veren toplumsal örgütlenme araçlarından biri olan sendikalar, sınıfı çözümlemeler açısından önemli bir role sahiptir. Dolayısıyla sendikalar neoliberal politikaların ekseninde yeniden yapılanan ve sınıfı mücadeleyi dışında bırakan bir toplum düzeni içerisinde anlamını yitirmektedir. Medya sektöründe örgütlü olan sendikanın gücünü ve anlamını yitirmesinin yanında yatan nedenlerden biri de sınıf mücadeleinden uzaklaşmış olmasıdır. Gazeteciliğin artık bir birikim mesleği değil, elit bir meslek olduğu değerlendirilmesi yapılmaktadır. Birçok sektörde olduğu gibi ücret politikasının emeğin değil de, statünün baz alınarak belirlendiği medya sektöründe de çalışanların sendikaya yönelik ilgi ve bekentileri farklılık taşımaktadır.

Bu durum gazetecilerin toplum içerisinde kendilerini nasıl konumlandırdığı ile ilişkilidir. Braverman'ın beyaz yakallılar içinde önemli yer tutan büro işçilerinin işçi sınıfının bir parçasını oluşturduğu tezi gazeteciler için de geçerlidir. Zihinsel emekleri üzerinden emeklerini satan gazeteciler de aslında işçi sınıfının birer parçasıdır. Kol işçisinden farklılıklar olmakla birlikte onlar da işçi sınıfına ait toplumsal öznelerdir. Ancak gazetecilik mesleğinde çalışanlar (editörler, yorumcular, köşe yazarları, star gazeteciler ve star olmaya aday olan gazeteciler), kendilerini üretim aracından yoksun, emek gücünü satan, bağımlı fikir işçisi olarak tanımlamak yerine, medya işvereninin gücünü temsil eden ve paylaşan elit bir kesim olarak konumlandırdıklarını gerek bu durumu sözel olarak ifade edişlerinde gerekse de alan araştırması sırasındaki tutum ve davranışlarında göstermektedirler. Kendilerini işçinin yanında değil de egemen sınıfın yanında, Gramsci'nin deyimiyle birer "sembolik seçkin" olarak gördükleri için siyasal ve ideolojik ilişkiler düzeyindeki toplumsal özne olarak mücadele sürecinde de yer almamaktadırlar. Dolayısıyla burada Marx'ın (1995) "kendinde sınıf konumu"nun sınıfların oluşumu için yeterli olmadığı tezi ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla gazetecilerin de toplumsal koşullara ve kolektif eylem deneyimlerine bağlı olarak ortak çıkar duygusu çerçevesinde birleşmeleri gerekmektedir.

Sonuç

Medya sektörü, çalışanların mobilitesi bakımından oldukça yoğun, iş güvenliğinin en düşük düzeyde seyrettiği sektörlerden biridir. Kamuya bilgilendirmek gibi temel bir misyon yüklenen bu sektörün mevcut istihdam yapısı, kamu yararı ilkesinin zedelenmesi yönündeki pratiklere zemin hazırlamaktadır. Çünkü örgütsüz ve güvencesiz bir sektörün çalışanının her koşulda kamu çıkarını üstün tutması çok da mümkün gözükmemektedir.

Güvencesiz, maaşların elden dağıtıldığı, bordroların asgari ücret üzerinden gösterildiği ve dolayısıyla sigorta primlerinin de bu bordrolara göre yatırıldığı medya ortamında örgütlü gazetecilerin çoğunlukta olması beklenirken, alan araştırmasının sonuçlarının da gösterdiği gibi, mevcut tablo bu durumun aksını göstermektedir. 1980'ler itibarıyle neo-liberal politikalar ve yeni iletişim teknolojileri dolayısıyla medya ortamında yaşanan yapısal dönüşümün (gazetecilik mesleğinin profesyonelleşmesi, emek gücünün mobilizasyonu, rekabetin mesleğin içine iyice yerleşmesi, dayanışmanın yok olarak bireyselliğin yükselişi vs) ardından gazetecilerin bir kısmı sendikalı olmayı cesaret gerektiren bir eylem olarak algılarken, diğer bir kısmı da sendikalı olmanın bir anlam ifade etmediğini düşünmektedir

Türkiye'de pek çok değişimin başlangıcı sayılabilecek olan ve bu çalışmada da milad olarak alınan 1980'li yıllarda itibaren neo-liberal ekonomi politikalarıyla devletin ekonomik alandaki etkinliğini azaltmayı amaçlayan bir girişimin yanında yer alan sermaye grupları, sendikal örgütlenmeye sıcak bakmamakta ve sendikalar her geçen gün güç kaybetmektedirler. Buna rağmen "işçilerin mücadelelerinin esas sonucunun, o anki başarı değil, sürekli genişleyen birleşmeleri" (Marx ve Engels, 1847) olduğunu gözden kaçırmadan yeni sendikalar kanunu ile 104 bin medya çalışanına aynı işkolunda örgütlenme imkânı sağlanması bir fırsatı dönüştürülebilir. Kuşkusuz yeni düzenlemelerin işçiler lehine dönüştürülmesi kolay değildir. Zira bu geniş kitlenin içerisinde gazetecilik ilkelerine ve topluma yabancılasmış, sorgulamayı unutmuş, kendisini üst sınıf içerisinde konumlandıran gazetecilerin yanı sıra sözleşmesiz, taşeron olarak çalışan matbaa işçileri de bulunmaktadır. Dolayısıyla sermayenin emekçiler üzerindeki baskısı gün geçtikçe artarken örgütlü mücadelenin nasıl örülebileceği üzerine biraz düşünmek gerekmektedir.

Toplumun ana aktörlerinden işçi sınıfının örgütleri olmaları itibarıyla sendikalar, toplumsal yapı içerisinde diğer sivil örgütlenmelerden (dernekler, vakıflar vb.) farklı, sınıfal çözümlemeler açısından belirleyici bir konuma sahiptirler. Bu nedenle sendikalar, kapitalist toplum yapılanması ve bu yapı içindeki sınıfal mücadeleler dışında bırakıldığından bir anlam taşımamaktadır. Dolayısıyla gazeteciler Marx'ın deyişiyle "kendi için sınıf" konumuna geçmedikleri sürece sendikal örgütlenmeler onlar için bir anlam ifade etmediği gibi varlığını da koruyamayacaktır. Ancak yine de ankete katılan gazetecilerin çoğunuğunun (yüzde 86) daha güçlü bir sendikal örgütlenmenin olması durumunda mesleğin yaşadığı dönüşümün farklı bir seyir izleyeceğine olan inancı çalışmanın temel sorunu açısından anlamlı ve bir o kadar da umut vericidir.

Sonnotlar

¹ Bu çalışma, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Medya ve Kültürel Çalışmalar Yüksek Lisans Programı’nda yazmış olduğum “The Unionization (Problems) Concived By Journalists in the Post-1980 Mediascape in Turkey” başlıklı tez çalışmamdan yararlanılarak hazırlanmıştır.

² Muhabirler, verdikleri bilgilerin kendileri için sıkıntı doğurabileceğini ve işveren tarafından bilinmesini istemediklerini belirterek isimlerinin kullanılmamasını istemişlerdir. Sendika üyesi gazeteciler, işverenin yanı sıra sendikanın da kimlik bilgilerini bilmesini istememiştir. Bu nedenle gerek ankete katılan gazetecilerin gerekse de derinlemesine mülakat yapılan gazetecilerin isimleri gizli tutulacaktır. Derinlemesine mülakattan alıntılanan bölümlerde sadece görüşme yapılan tarihin bilgisi verilecek, gazetecilere doğrudan işaret edilmeyecektir.

³ 1983 yılından bu yana yürürlükte olan ve 12 Eylül askeri darbesinin ürünü olan 2821 sayılı Sendikalar Kanunu ile 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu'nun düzenlediği sendikal mevzuat, tek bir kanun ile 6356 sayılı yeni kanunla (STİSK), yeniden düzenleni (Yeni düzenleme ile yapılan değişiklikler için bkz. Çelik, 2012).

⁴ Sendikaların yaşadığı çözülmeye, gazetecilerin sendikal örgütlenme sürecine ve bu süreci nasıl algıladığına bakabilmek için bu süreçte kaynaklık eden toplumsal sisteme yaşanan dönüşümü anlamak gerekmektedir. Ancak burada çalışmanın temel odağını çok dağıtmamak için yeni dünya düzenine ilişkin sadece genel bir çerçeve sunulmaktadır. Konuya dair detaylı tartışma için bkz. Schick ve Tonak, 1990; Waddington, 1999; Edwards ve Elger, 1999; Çavdar, 1999.

⁵ James Burnham'ın “yönetimsel devrim” tezi liberal kuramın “özgür basın” tezinin temel dayanaklarından biridir. Burnham (1941), “*The Managerial Revolution*” (Yönetimsel Devrim) kitabında tezinin temel dayanaklarını ortaya koymaktadır. Kontrol ve mülkiyetin birbirinden ayrıldığını söyleyen bu teze ilişkin eleştirel bir perspektif için bkz. Bottomore, 1964.

⁶ Küreselleşme ve emek üzerindeki etkilerine ilişkin kapsamlı bir tartışma için bkz. Gereffi, 1994; Castree vd., 2003; Dicken, 2006; Erdoğdu, 2006.

⁷ Çalışmanın yürütüldüğü yıl sendikalar 2821 sayılı yasaya bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmektedeydi. Toplam 28 i şkolu bulunmaktaydı ve gazetecilik i şkolu ile basın-yayın i şkolu ayrı düzenlenmişti. Gazeteciler sadece Türk-iş'e bağlı Türkiye Gazeteciler Sendikası'nda örgütlenmekteydi. 7 Kasım 2012 tarihinde yürürlüğe giren 6356 sayılı Sendikalar Kanunu'nda yapılan değişiklik ile gazetecilik i şkolu ile matbaa i şkolunun birleştirildi. Bunun yanı sıra kitap, dergi, müzik yayıcılığı, TV, radyo programcılığı ve yerel basın da aynı i şkolunda yer almaktadır.

⁸ Türkiye'de sendikalar batıdaki örneklerinden farklı olarak bir sınıf mücadeleisinin ürünü olarak değil, ‘devlet denetiminde kuruluşalar’ olarak var olmaya başlamıştır.

Devletin sendikal hareket üzerindeki etkisi oldukça fazladır. Devlet, “Türkiye’de sendikal hakların aşağıdan yukarıya bir basınç yoluyla gelişmesini engellemiştir” (Çelik, 2006: 41-44). Türkiye’de sendikal hareketin tarihine ve krizlerine dair tartışmaya bu çalışmada girilmemektedir. Konuya ilişkin detaylı bir tartışma için bkz. Şenkal, 1999; Sazak, 2006.

⁹ Sendikalaşma istatistiklerine ilişkin değerlendirme için bkz. Çelik, 2013.

¹⁰ Sendika üyeliğinin kişinin kendi isteğine bağlı olup herhangi bir izin gerekmemesi, üye olduğu sendikadan dileği zaman ayrılma, bir başka sendikaya üye olabilme ve üye olduğu sendikanın faaliyetlerine katılma özgürlüğü olarak tanımlanan bireysel sendika özgürlüğü 1961 Anayasası ile anayasal düzeyde tanımlanıp güvenceye kavuşturulmuştur. Bunun yanı sıra Türk Ceza Kanunu’nun, “Sendikal hakların kullanılmasının engellenmesi” başlıklı 118. maddesinde, “bir kimseyi bir sendikaya üye olmamaya, sendikanın faaliyetlerine katılmamaya, sendika yönetimindeki görevinden ayrılmaya zorlamak amacıyla, tehdit kullanan kişinin, 6 aydan 2 yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılması” öngörmektedir. Ancak yasalarla belirtilmiş olsa da, uygulamada durum çok farklı bir görünümü sahiptir. Detaylı tartışma için bkz. Özveri, 2006: 82-86.

¹¹ Türkiye medyasında sendikal hareketin tarihi ve genel durumu için bkz. Altun, 1995; Topuz, 2003; Özsever, 2004; Soner, 2003.

¹² IMF ve Dünya Bankası’nın yeniden uyum programlarına bir tepki içinde şekillenen toplumsal sendikacılık hareketi dünyada farklı bölgelerde gerçekleşse de Türkiye’de maalesef böyle bir hareket gelişmemiştir. Metin Özgürllu, farklı coğrafyalarda yaşanan toplumsal hareket sendikacılığının Türkiye’de yaşanmamasını “bağımlı sendikacılığın himayeci” biçimini artık son bulsa da alternatif bir sendikacılık modelinin geliştirilmemesine bağlamaktadır (2007: 59-60).

¹³ 27 Mayıs darbesinin ardından Milli Birlik Komitesi’nce 4 Ocak 1961 yılında kabul edilen 212 sayılı Fikir İşçileri Kanunu ile 2 Ocak 1961’de kabul edilen 195 sayılı Basın İlan Kurumu Kanunu dönemin gazete patronlarının harekete geçmelerine neden olmuştu. Çünkü özellikle 212 sayılı yasası işverenlere iş sözleşmelerinin yazılı olarak yapılması, ücret miktarı, işin niteliği ve gazetecinin kıdemî öğelerinin sözleşmelere konulması gibi yükümlülükler getirirken, gazetecilere de kısıtlı da olsa bazı haklar vermiştir. Türk basın tarihine “dokuz patron olayı” olarak geçen bu olayda gazete patronları söz konusu kanunları protesto etmek amacıyla 10 Ocak 1961’de yayıldıkları ortak bir bildiriyle üç gün boyunca gazete çıkarmayacaklarını açıkladılar. Patronlara karşı ilk tepki, gazetelerin yazı işleri müdürlerinden geldi. Çoğu, söz konusu bildirinin çıktıığı gazetelerine ‘sorumlu müdür’ olarak imzalarını koymayacaklarını bildirdiler. 10 Ocak 1961’de sendikadan vilayette yürüdüler ve o gün gazeteciler kendi olanakları ölçüsünde İstanbul Sendikacılar Lokali’nde üç gün boyunca “Basın” adında bir gazete çıkarmaya karar verdiler (Topuz, 2003: 231-232). Ayrıca bkz. İstanbul Gazeteciler Sendikası (1963). 10 Ocak ve Ötesi, İstanbul: İstanbul Gazeteciler Sendikası Yayıncıları.

¹⁴ AA çalışanlarının sendikadan tasfiye sürecine ilişkin b.kz. "AA'da Kemal Öztürk Diktatörlüğü Çalışanları İsyancı Etti" (2011); "AA'da 'Konuşulacak Bir Şey Kalmadı'", (2011).

¹⁵ Yeni Sendikalar Kanunu, 15 Eylül 2012 tarihine kadar Ekonomik ve Sosyal Konseye (ESK) üye olan konfederasyonları aşamalı baraj sistemine tabi tutmaktadır. Temmuz 2016'ya kadar yüzde bir, Temmuz 2018'e kadar ise yüzde 2 olarak uygulanacak olan işkolu barajı, 1 Temmuz 2018 sonrasında ise yüzde 3 olacaktır. Türk-İş, Hak-İş ve DİSK ESK üyesi olduğu için bu konfederasyonlara üye sendikalar aşamalı baraj sistemine tabi iken, bağımsız sendikalar ise doğrudan yüzde 3 işkolu barajına tabi tutulmaktadır. B.kz. Celik, 2013.

¹⁶ Medya endüstrisinde yaşanan yapısal dönüşümün ardından gazeteciliğin zanaat olmaktan uzaklaşarak nasıl profesyonelleştığı ve gazetecilerin bu işi ve yaptıkları süreci nasıl tanımladıkları ve mesleklerini icra etme sürecinde kendilerini nerede konumlandırdıklarına ilişkin bir tartışma için b.kz. Toktaş, 2010.

¹⁷ Medya sektöründe yaşanan dönüşümle ilişkin kapsamlı bilgi için ayrıca b.kz. Murdock, 1980; Kaya, 1999; Bagdikian, 2004; Adaklı, 2006; Deuze, 2008; Kaya, 2009.

¹⁸ İleri kapitalizm döneminde despotik rejimden hegemonik rejime geçiş sürecine ilişkin daha detaylı bilgi için b.kz. Burawoy (1985).

¹⁹ Braverman işin niteliksizleşmesi olsusuna dayanarak proleterleşme süreçlerinin işlediğini ve beyaz yakalılar içinde önemli yer tutan büro işçilerinin işçi sınıfının bir parçasını oluşturduğunu ifade etmektedir (aktaran, Öngen, 1996: 196). Braverman, beyaz yakalıların ve bazı ücretli çalışanların varlığını orta sınıfın yükselişine, bu nedenle de proletaryanın sınıfal ve ideolojik düzeylerde ortadan kalkmasına kanıt olarak gösteren tezleri çürütmeye çalışmıştır.

²⁰ Boris Kagarlitski, *Orta Sınıfin İsyancı* başlıklı kitabında orta sınıfı, Marksist ve Webergil sınıf yaklaşımları arasında kurduğu köprüye dayandırarak tanımlamaktadır. Yeni orta sınıf tartışmaları için b.kz. Kagarlitsky, 2006.

²¹ Farklı sendikacılık modelleri için b.kz. Yücesan-Özdemir (2009).

²² 27-29 Mart 2008 tarihleri arasında Türk-İş tarafından düzenlenen *Medya Sektöründe Sendikalaşma* konferansında konuşma yapan sendika avukatı gazetecilerin sendikaya 'sandık' olarak baktıklarının altını çizmiştir.

Kaynakça

Adaklı, G (2006). *Türkiye'de Medya Endüstrisi, Neoliberalizm Çağında Mülkiyet ve Kontrol İlişkileri*. Ankara: Ütopya.

- Altun, A (1995). *Türkiye'de Gazetecilik ve Gazeteciler*. Ankara: Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayıncıları.
- Bagdikian, B (2004). *The New Media Monopoly*. Boston: Beacon Press.
- Boratav, K (2004). *Yeni Dünya Düzeni Nereye?* Ankara: İmge.
- Bottomore T B (1964). *Elites and Society*. England: Pelican Books.
- Braverman, H (1974). *Labor and Monopoly Capital: The Degradation of Work in the Twentieth Century*. New York: Monthly Review Press.
- Burawoy, M (1985). *The Politics of Production: Factory Regimes Under Capitalism and Socialism*. New York: Verso.
- Burnham, J (1941). *Managerial Revolution What is Happening in the World*. New York: The John Day Company.
- Çavdar, T (1999). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi I ve II. Cilt*. Ankara: İmge.
- Çelik, A (2006). Sendikaların Yeni Dünyası. İçinde: Sazak, F (der.), *Türkiye'de Sendikal Kriz ve Sendikal Arayışlar*, Ankara: Epos.
- Çelik, A (2012). Yeni Sendikalar Yasası Ne Getiriyor, Ne Götürüyor? <http://t24.com.tr/yazi/yeni-sendikalar-yasasi-ne-getiriyor-ne-goturuyor/5858>. Son erişim tarihi, 01.04.2013.
- Çelik, A (2013). Sendikasızlaştırma İstatistikleri. <http://t24.com.tr/yazi/sendikasizlastirma-istatistikleri/6172>. Son erişim tarihi, 01.04.2013.
- Deuze, M (2008). Understanding Journalism as Newswork: How It Changes, and How It Remains the Same, *Communication and Culture*, C.5, S.2,4-23.
- http://www.westminster.ac.uk/__data/assets/pdf_file/0006/20022/WPCC-Vol5-No2-Mark_Deuze.pdf. Son erişim tarihi, 13.10.2008.
- Dicken, P (2006). *Global Shift: Mapping the Changing Contours of the World Economy*. Londra: Sage.
- Dobb, M (1992). *Kapitalizmin Gelişimi Üzerine İncelemeler*. Çev. F Akar. İstanbul: Belge Yayıncıları.
- Edwards, P ve Elger, E (1999). National States and the Regulation of Labour in the Global Economy: An Introduction. İçinde: Edwards, P and Elger, T (der.). *The Global Economy National States, The Regulation of Labour*, Londra: Mansell, 1-42.
- Emirgil, B F (2010). Yeni Kapitalizmde Emeği Sorunsallaştırmak: Emeğin Maddi Olmayan Görünümleri, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 2010/1 (24), 221-237.
- Erdoğan, S (2006). *Küreselleşme Sürecinde Uluslararası Sendikacılık*, Ankara: İmge.
- Gereffi, G (1994) The International Economy and Economic Development. İçinde: N J Smelser ve R Swedberg (der.), *The Handbook of Economic Sociology*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 206-233.
- Toktaş S (2013). Medya Emekçilerinin Sendikal Örgütlenme Sürecine Yönelik Kavrayışları: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Mülkiye Dergisi*, 37(3), 61-99.

- Hardt, M ve Negri, A (2012). *Duyuru*. İstanbul: Ayrıntı.
- İstanbul Gazeteciler Sendikası (1963). 10 Ocak ve Ötesi, İstanbul: İstanbul Gazeteciler Sendikası Yayıncıları.
- Kagarlitski, B (2006). *Orta Sınıfın İsyanı*. Çev. B Akkoyal, Ankara: Phoenix.
- Kaya, A R (1999). Türkiye'de 1980 Sonrası Medyanın Gelişimi ve İdeoloji Gereksinimi, *Türk-İş Yıllığı* 99, 633-660.
- Kaya, A R (2009). *İktidar Yumağı: Medya – Sermaye – Devlet*. Ankara: İmge.
- Mosco, V (2006) Bilgi Endüstrilerinde Emeğin Yöndeşmesi. Çev. G Yücesan-Özdemir. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 23 (Yaz-Güz), 63-80.
- Murdock, G (1980). Class, Power, and the Press: Problems of Conceptualisation and Evidence. İçinde: H Christian (der.). *The Sociology of Journalism and the Press* (Sociolog Review #29), Keele: University of Keele Press, 37-70.
- Müftüoğlu Ö (2007). Kriz ve Sendikalar. İçinde: F Sazak (der.), *Türkiye'de Sendikal Kriz ve Sendikal Arayışlar*. Ankara: Epos, 117-156.
- Öngen, T (1996). *Prometheus'un Sönmeyen Ateşi: Günümüzde İşçi Sınıfı*. İstanbul: Alan.
- Özsever, A (2004). *Tekelci Medyada Örgütsüz Gazeteci*. Ankara: İmge.
- Özgürler, M (2007). Yeni Proleterleşme Dalgasının Öncü Formu Olarak Toplumsal Hareket Sendikacılığı. İçinde: F Sazak (der.), *Türkiye'de Sendikal Kriz Yaklaşımları: Sendikalar Krizi Tartıyor*, Ankara: Epos, 57-65.
- Özveri, M (2006). Sendikal Hareket, Sorunlar, Arayışlar. İçinde: F Sazak (der.), *Türkiye'de Sendikal Kriz Yaklaşımları: Sendikalar Krizi Tartıyor*, Ankara: Epos, 75-116.
- Sazak, F (der.) (2006). *Türkiye'de Sendikal Kriz ve Sendikal Arayışlar*. Ankara: Epos.
- Schick I C ve Tonak, E A (der.) (1990). *Geçiş Sürecinde Türkiye*. İstanbul: Belge Yayıncıları.
- Seçkin, G (2004). *Ulusal Medyada Haber Üretim Sürecinde Çalışan Gazetecilerin Ekonomik ve Sosyal Statüsü Üzerine Bir Alan Araştırması*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- Sennett, R (1998). *The Corrosion of Character: The Personal Consequences of Work*. New York: Norton.
- Soner Ş (2003). Türkiye'de Gazeteciliğin Örgütsel Sorunları: Büyüyen Medya Küçülen Örgütler. İçinde: L D Tiliç (der.), *Türkiye'de Gazetecilik Eleştirel Yaklaşım*, Ankara: ÇGD Yayıncıları, 339-355.
- Şenkal, A (1999). *Sendikasız Endüstri İlişkileri: Genel Olarak Dünyada ve Türkiye'de*. Ankara: Kamu-İş Yayıncıları.
- Şenkal, A (2005). *Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika*. İstanbul: Alfa Yayıncıları.
- Tiliç, D (1998). *Utaniyorum Ama Gazeteciym*. İstanbul: İletişim.

Toktaş, S (2010). 1980 Sonrası Değişen Medya Ortamında Gazeteci: Zanaatkâr mı, Profesyonel mi?, *Mülkiye Dergisi*, Sayı 269. 147-170.

Topuz, H (2003). *Türk Basın Tarihi*. Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Waddington, J (1999). Situating Labour Within The Globalization Debate. İçinde J Waddington (der.), *Globalization and Patterns of Labour Resistance*, Londra: Mansell, 1-29.

Castree, N, Coe, N, Ward, K, Samers, M (2003) *Spaces of Work: Global Capitalism and the Geographies of Labour*. Londra: Sage.

Yücesan-Özdemir, G (2009). *Emek ve Teknoloji*, Ankara: Tan Kitabevi Yayınları.

AA'da Kemal Öztürk Diktatörlüğü Çalışanları İsyancıları Ettirdi. (2011) <http://haber.sol.org.tr/medya/aa-da-kemal-ozturk-diktatorlugu-calisanlari-isyan-ettirdi-haberi-45672>. Son erişim tarihi, 5.08.2013.

AA'da ‘Konuşulacak Birsey Kalmadı. <http://www.sendika.org/2011/08/aada-konusulacak-bir-sey-kalmadi/>. Son erişim tarihi, 5.08.2013.

